

Analiza ekspercka
potencjału gospodarczego, społecznego
i zasobów naturalnych Doliny Karpia,
przygotowana w oparciu o potencjał gospodarczy i ludzki
z uwzględnieniem dziedzictwa historycznego i kulturowego

Kraków, marzec 2006 r.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach SPO Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego i Rozwój Obszarów Wiejskich

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawowe informacje o Dolinie Karpia	5
3. Potencjał zasobów naturalnych Doliny Karpia	7
3.1. Ukształtowanie terenu	7
3.2. Budowa geologiczna i surowce naturalne	9
3.3. Sieć hydrograficzna	11
3.4. Fauna i flora	14
4. Potencjał społeczny Doliny Karpia	20
4.1. Dziedzictwo historyczne i kulturowe	20
4.1.1. Zarys historii	20
4.1.2. Dziedzictwo kulturowe – zabytki	23
4.2. Potencjał ludzki	30
4.2.1. Liczba ludności	30
4.2.2. Ruch naturalny ludności	34
4.2.3. Struktura ludności	38
5. Potencjał gospodarczy Doliny Karpia	42
5.1. Rynek pracy	42
5.1.1. Bezrobotni	42
5.1.2. Pracujący	46
5.2. Przedsiębiorczość	50
5.2.1. Poziom przedsiębiorczości	50
5.2.2. Charakterystyka podmiotów zarejestrowanych w REGON	52
5.3. Rolnictwo i rybactwo	56
6. Podsumowanie	59
Spis tabel	62
Spis wykresów	62

1. Wstęp

Projekt pod nazwą „Dolina Karpia – spójny rozwój cywilizacyjny sześciu Gmin dzięki opracowaniu Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich i utworzeniu Lokalnej Grupy Działania” ma na celu pobudzenie aktywności mieszkańców gmin: Zator, Brzeźnica, Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów, Spytkowice, wyłonienie grupy liderów społeczności lokalnych i opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju tego obszaru.

Nazwa projektu – „Dolina Karpia” wskazuje na to, co łączy gminy przystępujące do jego realizacji: prowadzona od stuleci hodowla karpia i charakterystyczny krajobraz: malownicze doliny meandrujących rzek, liczne starorzecza oraz kompleksy stawów hodowlanych.

Niniejszy dokument stanowi podstawową analizę potencjału, jakim charakteryzuje się obszar Doliny Karpia - zarówno pod względem zasobów naturalnych oraz środowiska przyrodniczego, jak i zasobów ludzkich oraz potencjału gospodarczego – i zostanie wykorzystany przy tworzeniu Zintegrowanej Strategii Rozwoju Doliny Karpia. W opracowaniu zawarto analizy dotyczące poszczególnych gmin, jak i ogólne wnioski dotyczące całego terenu Doliny Karpia. W wielu miejscach oprócz danych charakteryzujących gminy zamieszczono także dane opisujące określoną cechę na poziomie powiatów – wadowickiego i oświęcimskiego, województwa i całego kraju. Zabieg ten umożliwia porównanie potencjału Doliny Karpia z sytuacją w najbliższym otoczeniu Doliny oraz umieszcza opisywany obszar w szerokim kontekście.

Opracowanie rozpoczyna ogólna charakterystyka Doliny Karpia, w której zawarto podstawowe informacje na temat tego obszaru. Następnie przedstawiono analizę potencjału zasobów naturalnych Doliny Karpia, opisując ukształtowanie terenu, bogactwa naturalne, i charakterystyczną dla omawianego obszaru sieć hydrograficzną. Szczególny nacisk położono na opisanie cennych przyrodniczo obszarów Doliny Karpia, na których występują liczne chronione gatunki roślin i zwierząt.

Kolejny rozdział koncentruje się na analizie potencjału społecznego Doliny Karpia. W rozdziale tym dokonano wielu analiz demograficznych, często umieszczając je w szerszym kontekście, aby umożliwić wychwycenie i ocenę tendencji w sytuacji demograficznej omawianych gmin. Potencjał społeczny obejmuje także dziedzictwo historyczne i kulturowe, które w przypadku Doliny Karpia jest niesłychanie bogate.

Ostatni rozdział analityczny koncentruje się na charakterystyce potencjału gospodarczego Doliny Karpia. Szczególną uwagę zwrócono tutaj na analizę lokalnego rynku pracy i poziomu przedsiębiorczości – założono bowiem, że w sytuacji braku średnich i dużych przedsiębiorstw na terenie gmin Doliny Karpia, to właśnie mała przedsiębiorczość może w największym stopniu przyczynić się do ożywienia gospodarczego regionu i stworzenia większej ilości miejsc pracy.

Opracowanie kończy się podsumowaniem, w którym ujęto wnioski płynące z przeprowadzonych analiz.

Dane wykorzystane do opracowania „Analizy potencjału społecznego, gospodarczego i zasobów naturalnych Doliny Karpia” pochodzą przede wszystkim z Głównego Urzędu Statystycznego, Urzędu Statystycznego w Krakowie, Powiatowych Urzędów Pracy w Oświęcimiu i Wadowicach oraz z opracowań i materiałów udostępnionych przez poszczególne gminy. Dane te zostały uzupełnione poprzez wizyty studialne na obszarze omawianych gmin. Dodatkowo wykorzystano rezultaty innych prac, jakie odbywały się podczas trwania projektu.

2. Podstawowe informacje o Dolinie Karpi

Dolinę Karpi tworzy sześć gmin położonych w zachodniej części województwa małopolskiego. Są to gminy: Zator, Brzeźnica, Osiek Polanka Wielka, Przeciszów i Spytkowice. Gminy te sąsiadują ze sobą – część z nich należy do powiatu oświęcimskiego, a część do powiatu wadowickiego.

Do powiatu oświęcimskiego należą gminy:

- Zator: miasto Zator i 9 sołectw: Graboszyce, Grodzisko, Laskowa, Łowiczki, Palczowice, Podolsze, Rudze, Smolice, Trzebieńczyce;
- Osiek: sołectwa Osiek i Głębowice;
- Polanka Wielka;
- Przeciszów: sołectwa Przeciszów, Las, Piotrowice.

Na terenie powiatu wadowickiego leżą gminy:

- Brzeźnica: sołectwa Bęczyn, Brzezinka, Brzeźnica, Chrzastowice, Kopytówka, Kossowa, Łączany, Marcyporeba, Bachorowice, Nowe Dwory, Paszkówka, Półwieś, Sosnowice, Tłuczań, Wyźrał;
- Spytkowice: sołectwa Spytkowice, Bachowice, Ryczów, Lipowa, Miejsce.

Wymienione gminy zajmują łącznie powierzchnię 269 km², w tym:

- Gmina Zator - 52 km²,
- Gmina Brzeźnica – 70 km²,
- Gmina Osiek - 41 km²,
- Gmina Polanka Wielka – 24 km²,
- Gmina Przeciszów – 35 km²,
- Gmina Spytkowice - 47 km².

Gmina Zator jest gminą miejsko-wiejską, pozostałe jednostki to gminy wiejskie.

Dolinę Karpi zamieszkuje ogółem 47 257 osób, w tym:

- Gminę Zator – 9047 osób,
- Gminę Brzeźnica – 10170 osób,
- Gminę Osiek – 7854 osób,
- Gminę Polanka Wielka – 4145 osób,

- Gminę Przeciszów – 6720 osób,
- Gminę Spytkowice – 9331 osób.

Gminy tworzące Dolinę Karpią mają w dużej mierze rolniczy charakter; charakterystyczną cechą lokalnej gospodarki jest prowadzona tutaj od czasów średniowiecza hodowla karpia i występowanie stawów hodowlanych. Z tą specyfiką lokalnego gospodarowania związane są jednocześnie wysokie wartości przyrodnicze tego obszaru – kompleksy stawów hodowlanych oraz starorzecza z urozmaiconą linią brzegową i licznymi wyspami stanowią wspaniałe środowisko życia dla wielu zagrożonych gatunków ptaków. Obecnie trwają prace nad objęciem części terenów Doliny Karpią Europejską Siecią Ekologiczną „Natura 2000”.

Z wysokim potencjałem przyrodniczym idzie w parze bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe tego regionu. Gminy Doliny Karpią stanowiły w przeszłości część księstwa oświęcimsko-zatorskiego. Następnie przez wiele wieków poszczególne miejscowości pozostawały we władaniu możnych polskich rodów – z okresu tego pochodzą wyróżniające Dolinę Karpią zabytki. Niemal w każdej gminie znajduje się dawna siedziba magnacka – pałac bądź ruiny pałacu oraz oryginalne założenia parkowe.

Dolina Karpią charakteryzuje się dużym potencjałem ludzkim i dość pozytywną – na tle kraju – strukturą demograficzną. W strukturze ludności przeważają osoby młode, a przyrost naturalny w większości gmin Doliny Karpią osiąga dodatnie wartości. Największym problemem społeczno-gospodarczym Doliny Karpią – jak i wielu innych polskich obszarów wiejskich – jest wysoki poziom bezrobocia, dotykającego przede wszystkim ludzi młodych. Problem ten związany jest przede wszystkim z niskim poziomem przedsiębiorczości. Tymczasem ogromny potencjał zasobów naturalnych, bogate dziedzictwo historyczne i atrakcyjne położenie w pobliżu aglomeracji miejskich stwarzają dogodne warunki do rozwoju przedsiębiorczości, zwłaszcza w dziedzinie turystyki. Analiza potencjału przedstawiona w poniższych rozdziałach ma na celu zidentyfikowanie tych dziedzin, które w największym stopniu mogą się przyczynić do rozwoju regionu.

3. Potencjał zasobów naturalnych Doliny Karpia

3.1. Ukształtowanie terenu

Dla gmin tworzących Dolinę Karpia charakterystyczne jest zróżnicowane, malownicze ukształtowanie terenu – część terenów, zwłaszcza położonych w dolinie Wisły i Skawy to niziny, a część to tereny pagórkowate i wyżynne (stanowiące część Pogórza Wielickiego rozpoczynającego pasmo Zewnętrznych Karpat Zachodnich). Ponadto charakterystyczną cechą Wisły i Skawy w Dolinie Karpia jest kręty bieg tych rzek, występowanie tarasów rzecznych i licznych starorzeczy. To dalekie od monotonii ukształtowanie terenu sprawia, że Dolina Karpia może stanowić bardzo atrakcyjne miejsce wypoczynku dla turystów.

Poniżej omówiono ukształtowanie terenu w poszczególnych gminach Doliny Karpia.

Gmina Zator położona jest w dolinie Wisły, dolinie Skawy oraz na obszarach Pogórza Śląskiego i Pogórza Wielickiego. Różnice wysokości terenu gminy wahają się pomiędzy 215 a 295 m.n.p.m. (największe w miejscowościach Graboszyce, Grodzisko i Laskowa), a obszar gminy obniża się w kierunku północnym.

Gmina Brzeźnica położona jest w granicach dwóch istotnie różnych jednostek fizyczno-geograficznych: północnej równinnej, będącej częścią Kotliny Oświęcimsko – Raciborskiej, której dnem płynie Wisła oraz południowej wyżynnej, stanowiącej obręb Pogórza Wielickiego. Pasma Draboża (435 m n.p.m.) zwane także Pasmem Niedźwiedzim rozdzielone jest przełęczą Zapusta. W zachodniej części wyodrębnia się m.in. szczyt Trawnej Góry (421 m n.p.m.), Niedźwiedziej (427 m n.p.m.) i Jurczakowej (414 m n.p.m.). We wschodniej części pasma znajduje się najwyższy szczyt - Draboża (435 m n.p.m.).

Zasadnicza część gminy Osiek położona jest w obszarze Podgórze Wilamowickiego; część nizinna – szeroka dolina rzeki Soły – zajmuje niewielki teren w zachodniej części gminy. Krajobraz Osieka kształtują charakterystyczne wzgórza morenowe oraz liczne sztucznie zbudowane stawy rybne. Cechą krajobrazu Podgórze jest wysoczyzna lessowa o wysokości ok. 270 - 300 m n.p.m., rozcięta szeroką doliną rzeki Osieczanki na część północną i południową. Północna część wysoczyzny jest bardziej zróżnicowana pod względem wysokościowym, zaś część południowa składa się z szerokich spłaszczonych garbów. Rzeźba terenu obu części jest dość urozmaicona: przecinane są one szeregiem wąwozów i dolinek

o płaskim, często podmokłym dnie i porośniętych roślinnością krawędziach o wysokości od 1 do 6 m. Wąwozy te mają na ogół przebieg południkowy, gdyż zostały utworzone przez stałe i okresowe potoki, dopływy Osieczanki.

Podobną rzeźbą terenu charakteryzuje się gmina Polanka Wielka, gdzie szerokie, spłaszczone garby – biegnące najczęściej z północnego wschodu na południowy zachód – rozcięte są płytkimi dolinami lokalnych strumieni i potoków. Wysokość garbów podnosi się w kierunku południowym, w miarę oddalania się od dna doliny Wisły. Najwyższy punkt Polanki Wielkiej osiąga 285 m n.p.m. w rejonie zbiorników wodnych.

W gminie Przeciszów także można wyróżnić dwie formy ukształtowania terenu: niziną w dolinie Wisły (w północnej części gminy) i wysoczyzną o falistej wierzchowinie Pogorza Wilamowickiego. Teren nizinny podnosi się ku południowi systemem 2 teras holocenijskich: terasą zalewową, ciągnącą się wąskim pasem wzdłuż koryta rzeki i ograniczoną wałami oraz terasą nadzalewową w formie rozległej równiny. Równina ta urozmaicona jest zniszczonymi starorzeczami, licznymi zagłębieniami bezodpływowymi, częściowo zawodnionymi z uwagi na płytko zalegający poziom wód gruntowych. Najniższy punkt terenu w tym rejonie gminy znajduje się na poziomie 219,7 m n.p.m. Część wysoczyznowa to obszar o wysokości 280-290 m n.p.m.. Najwyższy punkt terenu leży na wysokości 289,2 m n.p.m. w południowo – zachodniej części gminy.

Podobnie ukształtowane są tereny gminy Spytkowice: na granicy z rzeką Wisłą teren gminy jest płaski z licznymi wodami stojącymi, utworzonymi przez stare koryta rzeki Wisły i stawy hodowlane, zaś w kierunku południowym ukształtowanie terenu zmienia się w pagórkowate z licznymi wąwozami. Najwyżej położony punkt leży na wysokości 341 m n.p.m. w miejscowości Bachowice, a najniższy na wysokości 214 m. n.p.m. w Spytkowicach.

3.2. Budowa geologiczna i surowce naturalne

Najbardziej rozpowszechnionymi utworami geologicznymi w Dolinie Karpia są utwory młodszego plejstocenu. Na wysoczyznach występują one jako dyluwia, lessy lub utwory lessopodobne; w obszarze wyższych terasów akumulacyjnych dolin rzecznych są to piaski, żwiry i pyłowe utwory lessowate. Najniższe terasy dolin rzecznych zbudowane są z utworów holocenijskich takich jak żwiry i piaski, przykryte glinami, mułami i iłami serii powodziowej. Pod osadami czwartorzędowymi, na głębokości poniżej 300 metrów, w utworach karbońskich znajdują się znaczne pokłady węgla kamiennego.

Na terenie gminy Zator najliczniej występującym surowcem naturalnym jest kruszywo. Eksploatuje się kilka wyrobisk o łącznej powierzchni ponad 110 ha. Eksploatowana jest również glina czwartorzędowa (odkrywka „Zator” - 4,70 ha). Pomimo zlokalizowania pokładów węgla kamiennego, nie prowadzi się jego eksploatacji. Z budową geologiczną związany jest problem osuwisk występujący zwłaszcza w okresach nasilonych opadów deszczu - największe niebezpieczeństwo wiąże się z osuwiskami na terenie miasta, zagrożającymi budynkom mieszkalnym i obiektom zabytkowym.

Na terenie gminy Brzeźnica dominują utwory lessopodobne oraz występujące w dolinie Wisły utwory aluwialne. Podobną budową geologiczną charakteryzują się tereny gminy Osiek – dna dolin rzecznych wypełniają utwory aluwialne, przeważnie żwirowo-piaszczyste, zaś na pozostałych terenach dominują lessy. W dolinie Soły występują bogate złoża kruszywa naturalnego. W Osieku występowały także bogate zasoby surowców ilastych – iłów, glin oraz łożysk. Na bazie tych surowców od 1890 roku działała w Osieku cegielnia – eksploatacji zaniechano jednak na początku lat 90 ze względu na małą opłacalność tego przedsięwzięcia, wynikającą przede wszystkim ze słabej jakości wydobywanej gliny.

W podłożu terenów gminy Polanka Wielka na głębokości ok. 300 m w warstwie łupków i piaskowców karbońskich występują dość bogate pokłady węgla kamiennego – jedyne surowce naturalne występujące na terenie gminy. Skały karbońskie pokryte są łupkami, piaskowcami i mułowcami morza mioceńskiego, a te z kolei osadami lodowcowymi i rzeczno – lodowcowymi z okresu czwartorzędu. Dolne partie tych osadów budują głównie utwory morenowe. Górne partie wysoczyzny to pyły i gliny lessowe, pokrywające zwartym płatem

całą powierzchnię gminy. W dnach dolin zalegają często namuły organiczne, miejscami także torfy. Ze względu na głębokość, na jakiej znajdują się pokłady węgla kamiennego, nie prowadzi się eksploatacji tego surowca.

W budowie geologicznej gminy Przeciszów wyróżnić można utwory karbońskie pokryte warstwą iłów miocenijskich oraz utworami czwartorzędowymi, zbudowanymi z osadów rzecznych. Teren położony na południe od traktacji kolejowej Oświęcim-Kraków pokrywają utwory lessowe, częściowo lessy spiaszczone. Do udokumentowanych na terenie gminy surowców naturalnych należą węgiel kamienny i surowce ilaste. Formacja węglonośna zalega głęboko – z tego względu nie przewiduje się rozwoju wydobycia w obrębie gminy Przeciszów. Złoże ilastych surowców ceramicznych – gliny plejstocenijskie i ły miocenijskie, wykorzystywane były do produkcji ceramiki budowlanej. Obecnie cegielnia produkująca cegłę uległa całkowitej likwidacji. Złóża innych surowców, w tym energii geotermalnej, nie zostały na terenie gminy Przeciszów rozpoznane.

Gmina Spytkowice położona jest na bogatych pokładach węgla kamiennego. Przed II wojną światową rozpoczęto budowę kopalni, jednak ze względu na trudne warunki eksploatacyjne budowy nie ukończono. Gmina posiada też udokumentowane pokłady gliny, która może być wykorzystywana do produkcji cegły i znaczne obszary z bogatymi pokładami kruszywa, które mogą mieć różnorodne zastosowanie w budownictwie.

3.3. Sieć hydrograficzna

Charakterystyczną cechą terenów Doliny Karpia jest bogata i ciekawa sieć hydrograficzna, a jej najważniejszym elementem są duże kompleksy stawów rybnych. Główne z nich to Przyręb oraz kompleksy spytkowickie, zatorskie i rudzkie. Sprzyjające warunki geomorfologiczne oraz geologiczne (trudno przepuszczalne podłoże zbudowane z gruntów gliniastych, na których zalega warstwa namulów) oraz łatwość doprowadzania i odprowadzania wody ze stawów sprawiły, że hodowla ryb na tym terenie prowadzona jest od XIV wieku.

W gminie Zator stawy i zalane wyrobiska po eksploatacji kruszywa zajmują aż 22% powierzchni gminy. Gminę przecina rzeka Skawa, wpadająca do Wisły w miejscowości Podolsze. Na terenie gminy Zator do Wisły wpada również potok Bachórz. Poziom wody w Skawie wykazuje tendencje spadkową, natomiast coraz częściej pojawiają się wezbrania - tendencja ta związana jest z budową wałów przeciwpowodziowych oraz regulacją części cieków.

Sieć hydrograficzna na terenie gminy jest bardzo rozwinięta. Do Skawy uchodzą: Wieprzówka, Łowiczanka oraz Czarczówka, sieć rzek uzupełnia gęsta sieć rowów melioracyjnych oraz rowów doprowadzających wodę do poszczególnych stawów. Z tak bogatą siecią hydrograficzną związane jest duże zagrożenie powodziowe.

Obszar gminy Osiek odwadniają przede wszystkim rzeki i potoki należące do zlewni rzeki Soły (wśród nich Osieczanka i Macocha), a częściowo także dopływy rzek Włosienica i Bachórz, zaliczanych do zlewni Wisły. Wody powierzchniowe wykorzystywane są dla potrzeb stawów rybnych – na terenie gminy znajdują się 54 stawy o łącznej powierzchni 240,63 ha. Największe z nich to Bonar Wielki oraz Bonar Mały. Duże znaczenie ma kompleks stawów „Włosień” o pow. zalewu 73,41 ha zasilany wodami Młynówki Czarnieckiej Górnej i potoku Maleckiego. Podstawowym odbiornikiem wody ze stawów jest potok Macocha. Na terenie sołectwa Głębowice zlokalizowany jest niewielki kompleks stawów „Śmietanówka” o pow. całkowitej 1,96 ha. Właścicielami stawów w gminie Osiek są: Ośrodek Hodowli Zarodowej Osiek, Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna oraz w niewielkiej części właściciele prywatni.

Gmina Polanka Wielka leży w całości w zlewni Wisły. Teren ten jest odwadniany przez drobne lokalne ciek wodne. Jedynym ciekim, który do dziś zachował częściowo swój naturalny charakter jest strumień Tyran. Pozostałe cieki zostały zamienione w rowy melioracyjne (rów Podymacz, Wilczak i Majcherowiec). Strumienie i potoki wypływające z zalesionych pagórków zasilają w wodę stawy hodowlane. W Polance znajduje się 15 stawów rybnych, należących w większości do Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej Polanka Wielka. Nie ma w gminie zbiorników wodnych służących celom rekreacyjnym.

Również gmina Przeciszów cechuje się dużą ilością wód powierzchniowych. Cały obszar gminy znajduje się w dorzeczu górnej Wisły i odwadniany jest przez główne potoki: Bachórz, Łowiczankę i Włosiankę. Potok Bachórz wykazuje duże wahania przepływu wody; nawet niewielkie wezbrania wody podpiętrzone przeszkodami w nieuporządkowanym korycie, erodują uszkodzone już skarpy i występują z brzegów, podtapiając sąsiednie budynki i tereny. Potok zasila prywatne stawy rybne Bachórz, Przedpolański i Hoćminów oraz stawy spółdzielcze a także zespół stawów Zakładu Doświadczalnego w Zatorze – Przeręb. Zespół tych stawów nawadniany jest także przez potok Łowiczanka.

Charakterystycznym elementem sieci hydrograficznej gminy Przeciszów są dwa kompleksy stawów hodowlanych. Pierwszy z nich o pow. 37 ha położony jest w obniżeniu terenu przy potoku Bachórz w środkowo – zachodniej części gminy. Są to stawy hodowlane: Hocimów, Przedpolański i Bachórz, stanowiące własność Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej oraz częściowo prywatną. Drugi kompleks stawów, znacznie większy – o pow. ok. 156 ha, to zespół gospodarstwa rybnego, położony we wschodniej części gminy, administrowany przez Zarząd Rybackiego Zakładu Doświadczalnego w Zatorze. Są to stawy: Grabina, Przesadki I, Pastwisko, Kanonik, połowa Stawu nad Rzeką, Marynin Górny, Marynin Dolny, Górecznik Górny, Górecznik Dolny, Nowińczyk. Staw Pastwisko oraz Przesadki I porośnięte są roślinnością trzcinową.

W północnej części gminy Spytkowo występują tereny po części dzikie, zajęte przez rzekę Wisłę, stare koryto tej rzeki („Wiślisko”) oraz kompleksy stawów rybnych z otuliną zieleni. Tereny te są szczególnie atrakcyjne dla wędkarzy, myśliwych i ornitologów.

Ogromne znaczenie dla zachowania potencjału przyrodniczego Doliny Karpia ma ochrona istniejących zbiorników wodnych i zrównoważona gospodarka hodowlana. Naturalny stan wód na terenie Doliny Karpia uległ daleko idącym przeobrażeniom, szczególnie na skutek przeprowadzonych prac melioracyjnych i drenarskich oraz regulacji cieków. Obecnie

największe zagrożenie dla środowiska naturalnego niesie ze sobą zanieczyszczenie wód spowodowane odprowadzaniem ścieków do powierzchniowej sieci hydrograficznej.

3.4. Fauna i flora

Dolina Karpia to teren o ogromnym znaczeniu przyrodniczym. Stanowi to poniekąd pewien paradoks, że wysokie wartości przyrodnicze obszar ten zawdzięcza w dużej mierze działalności człowieka – prowadzonej tu od czasów średniowiecza hodowli ryb i gospodarce stawowej. Właśnie ze stawami hodowlanymi związane są najcenniejsze i najbardziej zagrożone gatunki roślin i zwierząt. Większość stawów jest niewielka (30-40 ha) i niezbyt głęboka (do 2-3 metrów). Na kilku z nich występują zwarte szuwały trzciowe, stanowiące dogodny miejsce gniazdowania dla gatunków takich jak bąk, bączek i ptaki wróblowate. Cykl hodowli ryb powoduje, że stawy są jesienią spuszczone i powstają wtedy bardzo dobre warunki żerowania dla ptaków siewkowatych i blaszkodziobych.

Stawy Doliny Karpia stanowią bardzo ważną – w skali Polski i Europy – ostoję ślepowrona i rybitwy białowąsej. W 2004 roku z 558 par ślepowrona gniazdujących w Polsce 447 znajdowało się na terenie powiatu oświęcimskiego. Stawy te są miejscem znacznej koncentracji ptaków wodnych w okresie przelotów, szczególnie jesienią, kiedy to w okolicach tych gromadzi się 20-30 tysięcy ptaków. Do zagrożonych i rzadkich gatunków ptaków, które występują w Dolinie Karpia, należą także: bąk, bączek rożeniec, hełmiatka, podgorzałka, zielonka, sieweczka obrożna, podróżniczek, wąsatka.

Wśród chronionych gatunków roślin występujących na terenie Doliny Karpia można wymienić: wawrzynek wilczełyko, kruszczyk szerokolistny, skrzyp olbrzymi, bluszcz pospolity, lilia złotogłów, pióropusznik strusi, grązel żółty, grzybieńczyk wodny, salwinia pływająca, kotewka orzech wodny (gatunek wpisany do polskiej czerwonej księgi jako „krytycznie zagrożony”; najliczniejsza populacja kotewki znajduje się na kompleksie stawów Przeręb w gminie Zator), barwinek pospolity, kopytnik pospolity, konwalia majowa, kruszyna pospolita, przytulia wonna, pierwiosnka wyniosła, kalina koralowa.

Na terenie Doliny Karpia znajduje się rezerwat przyrody „Przeciszów”, utworzony w 1996 roku. Rezerwat ten zajmuje powierzchnię 85 hektarów na terenie gminy Przeciszów (sołectwo Las), a utworzono go w celu ochrony naturalnego kompleksu leśnego, w którym wyróżniono trzy obszary:

- zespół kontynentalnego boru mieszanego z dominującym gatunkiem sosny i dębu szypułkowego,

- łąg jesionowo – olszowy z dominującą olszą czarną,
- zbiorowisko grądu subkontynentalnego.

Na terenie rezerwatu występują gatunki roślin i zwierząt prawnie chronione: rośliny objęte ochroną ścisłą - barwniczek pospolity, kruszczyk szerokolistny, skrzyp olbrzymi, storczyk szerokolistny i wawrzynek wilczelyko oraz rośliny objęte ochroną częściową - kalina koralowa, konwalia majowa i kruszyna pospolita. Wśród zwierząt objętych ochroną można wymienić: krzyżówkę, bażanta kolchidzkiego, myszołowa zwyczajnego, pustułkę i bekasa kszyka.

Do najcenniejszych przyrodniczo obszarów Doliny Karpia należy Dolina Skawy na terenie gminy Zator (odcinek Graboszyce – ujście do Wisły). Koryto Skawy zachowało w znacznej mierze naturalny charakter podgórskiej rzeki zmieniającej rzeźbę koryta po każdym większym wezbraniu wody. W wielu miejscach nad Skawą zachowała się jeszcze naturalna dla teras zalewowych podgórskich rzek roślinność – łągi wierzbowo-topolowe i zarośla krzewiastych wierzb.

Wzdłuż prawego brzegu Skawy pomiędzy tzw. Krowim Mostem. w Zatorze a jej ujściem do Wisły występują rozległe płaty wiklin nadrzecznych. W dolinie Skawy występują liczne stanowiska chronionego pióropusznika strusiego.

Po wydobywaniu żwiru – często niekontrolowanym – pozostały wzdłuż Skawy charakterystyczne małe zbiorniki wodne, które obecnie stanowią środowisko życia różnych gatunków – m.in. bobrów. W korycie Skawy gniazdują takie gatunki ptaków jak: sieweczka rzeczna, brodziec piskliwy i brzegówki. Licznie lęgą się także słowik rdzawy, dziwonia oraz strumieniówka – gatunki uznane w Polsce za nieliczne bądź średnio liczne. Proponuje się włączenie obszaru „Doliny Dolnej Skawy” do Europejskiej Sieci Ekologicznej - Natura 2000. Dolina ta została wpisana na listę potencjalnych obszarów ochrony ptaków – celem tworzenia takich obszarów jest zachowanie określonego typu krajobrazu, stanowiącego środowiska życia wielu gatunków. Inny cenny obszar przyrodniczy na terenie gminy Zator to żwirownia „Zakole A” w meandrze Wisły. Wyspy na terenie tej nieczynnej żwirowni są bardzo ważnym miejscem gniazdowania dla kilku gatunków ptaków kolonijnych. Na krzewach jednej z wysp od 1998 roku lęgą się ślepowron. W 2004 roku naliczono tutaj 118 gniazd tego gatunku – jest to jedna z największych kolonii ślepowrona w Polsce. Na jednej z wysp gniazduje także mewa czarnogłowa i białogłowa. Ponadto lęgą się tutaj również inne gatunki ptaków wodno-

ślótnych takie jak: mieszka, rybitwa rzeczna, kokoszka wodna, perkoz dwuczuby, czernica oraz głowienka.

Najcenniejszy pod względem przyrodniczym obszar w gminie Brzeźnica to las Burzyński w miejscowości Tłuczań. Występują tu zróżnicowane zbiorowiska leśne: buczyna karpacka, grąd oraz – na dnach wąwozów nad potokami – łęg jesionowy. Stwierdzono także stanowiska szeregu roślin chronionych. Z tego względu zaproponowano objęcie południowej części lasu Burzyńskiego rezerwatem przyrody „Burzynek”. Inne obszary wymagające ochrony ze względu na wartości przyrodnicze to: zbiornik retencyjny wraz z przylegającymi trzcinowiskami w Łączanach (miejsce gniazdowania chronionych gatunków ptaków), pomnik florystyczny „Nad Grabarzem” – stanowisko skrzypu olbrzymiego oraz zespoły parkowe w Bęczynie, Kossowej i Paszkówce, w których występuje wiele drzew pomnikowych.

W gminie Osiek obiektami chronionymi na podstawie ustawy o ochronie przyrody (prócz bytujących gatunków flory i fauny objętych ochroną gatunkową) są pomniki przyrody, przede wszystkim dęby (w tym jeden w wieku ponad 300 lat) oraz rosnące w parku pałacowym tulipanowiec amerykański i platan klonolistny. W północnej części gminy znajduje się cenny przyrodniczo obszar, porośnięty w większości lasem wielogatunkowym, w którym można spotkać chroniony bluszcz pospolity i goryczkę. Na terenie tego kompleksu leśnego występują liczne głębokie i podmokłe jary – w wielu z nich rozwija się coraz rzadsza w kraju roślinność źródliskowa, w miarę rozszerzania się jarów przechodząca w łęgową. W zbiorowiskach tych dominuje rzeżucha gorzka, knieć błotna a także miejscami chroniony skrzyp olbrzymi. Wzdłuż potoków wypływających z jarów rozwijają się rzadkie w Polsce, wilgotne łąki ostrożeńiowe.

Powierzchnię gminy Polanka Wielka tworzą głównie pola uprawne i łąki. Lasy, które stanowiły pierwotną szatę roślinną tych terenów, stanowią dziś ok. 10% powierzchni gminy. Są to głównie lasy mieszane z przewagą dębu, brzozy, modrzewia i sosny, pokrywające okoliczne pagórki. Obiektami chronionymi na podstawie ustawy o ochronie przyrody są na terenie gminy zabytkowe drzewa na terenie dawnego parku dworskiego i przy starym kościele. W dawnym parku pałacowym rośnie jedenaście drzew uznanych za pomniki przyrody: 3 wiązy szypułkowe, 2 lipy i 6 dębów, zaś w otoczeniu drewnianego kościółka pod wezwaniem św. Mikołaja - lipa i skupisko wiązów.

Teren gminy Przeciszów należy do rejonów bardzo zróżnicowanych pod względem siedliskowym. Stosunkowo duży obszar (dolina Wisły, doliny potoku Bachórz i Łowiczanki)

porośnięty jest łągami olszowymi i jesionowo-olszowymi (okresowo zabagnionymi), zaś w części wyżynnej dominują grądy lipowo-dębowo-grabowe.

Szata roślinna terenu gminy Przeciszów wykazuje wyraźne zróżnicowanie. Najcenniejsze pod względem przyrodniczym obszary występują w północnej części gminy, gdzie dominują zbiorowiska łąkowe o różnej wilgotności, w tym łąki zabagnione. W północno – wschodniej części tego rejonu gminy wytworzyły się specyficzne zespoły roślinności związane z kompleksem stawów Przeręb, wśród których przeważają zbiorowiska szuwarowe. Zbiorowiska leśne tej części obszaru gminy związane są z rezerwatem „Przeciszów”, gdzie dominuje las mieszany z udziałem: dębu, grabu, lipy, sosny. Różnorodność siedlisk stwarza dogodne warunki bytowania wielu gatunkom zwierząt. Na terenie rezerwatu występują myszołowy, sowy, puszczyki, bociana biały, kukułki i kilka gatunków dzięcioła - zielony, zielonosiwy i pstry duży. Największym walorem obszaru są jednak gatunki ptaków występujących w rejonie stawów rybnych. Obszar ten zakwalifikowany został do najcenniejszych ostoi ptaków w skali Europy w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Ogółem odnotowano tu ponad 200 gatunków ptaków, z czego 124 to gatunki lęgowe, zaś 75 to gatunki przelotne. Większość ptaków należy do grupy gatunków rzadkich i chronionych. Ptaki te znajdują tutaj dogodne miejsca gniazdowania ze względu na występowanie wielu wysp gęsto porośniętych roślinnością. Występują tu m.in. perkoz rdzawoszyi, perkoz zausznik, bąk, bączek, łabędź niemy, błotniak stawowy, kropiatka, sieweczka obrożna, rycyk, rybitwa zwyczajna, rybitwa czarna, rokitniczka, trzcinniczek oraz trzciniak. Stwierdzono też nieregularne gnieźdzenie się ślepowrona i rybitwy białowąsej.

W gminie Przeciszów stwierdzono występowanie 9 gatunków roślin objętych ochroną ścisłą. Są to: barwinek pospolity, bluszcz pospolity, grzybieńczyk wodny, kruszczyk szerokolistny, kotewka orzech wodny, salwinia pływająca, skrzyp olbrzymi, storczyk szerokolistny i wawrzynek wilczelyko. Na terenie gminy występują także pomniki przyrody: pojedyncze drzewa oraz grupy drzew występujące w centralnej części gminy.

W gminie Spytkowice, w jej północnej części, występują tereny dzikie, na których znajduje się stare koryto rzeki Wisły (tzw „Wiślisko”) oraz kompleksy stawów rybnych z otuliną zieleni. Ze względu na bogato ukształtowaną, porośniętą krzewami linię brzegową Wiśliska oraz jego wypłycone, zarośnięte szuwarami krańce, obszar ten stanowi cenne siedlisko wodno-błotne i jest wylęgarnią rzadkich gatunków ptactwa.

Innym cennym obszarem przyrodniczym w Spytkowicach są Góry Bachowskie – porośnięte buczyną pagórki poprzecinane stromymi jarami, w których występują chronione gatunki kopytnika pospolitego i bluszcza pospolitego oraz skrzypu olbrzymiego. Wśród pomników przyrody w gminie Spytkowice można wymienić drzewa rosnące w parku pałacowym w Ryczowie: tulipanowiec amerykański, platan klonolistny, klon zwyczajny, jesion wyniosły, dąb szypułkowy i grupa 3 lip drobnolistnych a także grupę 8 dębów szypułkowych występujących na terenie OSP w Ryczowie.

W poniższej tabeli zamieszczono liczbę pomników przyrody znajdujących się w każdej z gmin Doliny Karpia. Należy zauważyć, że w gminie Zator jako jeden pomnik przyrody zarejestrowano piękną aleję lipową, którą tworzy ponad 350 drzew.

Tabela 1. Liczba pomników przyrody w Dolinie Karpia

Gmina	Liczba pomników przyrody
Zator	1
Brzeźnica	12
Osiek	12
Polanka Wielka	8
Przeciszów	4
Spytkowice	53

Źródło: GUS

Z przedstawionej powyżej krótkiej charakterystyki najcenniejszych pod względem przyrodniczym obszarów Doliny Karpia wynika, że teren ten jest wyjątkowo bogaty w rzadkie i cenne gatunki fauny i flory. Dolina Karpia przyciąga przede wszystkim ornitologów – kompleksy stawów hodowlanych stanowią wspaniałe środowisko życia dla ptaków wodno-błotnych. Niewiele innych obszarów w Polsce może poszczycić się tak cennymi zasobami przyrodniczymi. Ten olbrzymi potencjał Doliny Karpia z pewnością może zostać lepiej wykorzystany, aby przyciągnąć turystów, wędkarzy i ornitologów – amatorów. Trzeba jednak pamiętać o tym, że jednym z największych zagrożeń dla unikalnego charakteru Doliny Karpia i występujących tu gatunków byłaby zmiana charakteru zbiorników wodnych ze stawów hodowlanych na zbiorniki rekreacyjne, dlatego wszelkie działania promujące rozwój turystyki w Dolinie Karpia muszą być prowadzone z dbałością o ochronę środowiska występujących tu gatunków. Jak już wspomniano na wstępie, jest to swoistym paradoksem, że występowanie wielu gatunków chronionych związane jest z gospodarką hodowlaną prowadzoną przez człowieka i uzależnione od jej kontynuacji. Pod tym względem Dolina

Karpia stanowi wspaniały przykład na to, iż działalność człowieka nie stoi w nieuchronnej sprzeczności z potrzebami środowiska naturalnego.

4. Potencjał społeczny Doliny Karpia

4.1. Dziedzictwo historyczne i kulturowe

4.1.1. Zarys historii

Wykopaliska archeologiczne prowadzone na terenach gmin tworzących Dolinę Karpia pozwalają stwierdzić, że obszary te zamieszkiwane były już w okresie neolitu, a osady ludzkie skupiały się głównie w dolinach rzek Wisły, Skawy i Soły. Częściowo udokumentowane informacje na temat przeszłości tych ziem pochodzą jednak z okresu średniowiecza, kiedy to tereny te jako zachodnia część Małopolski zostały włączone pod panowanie pierwszych Piastów. Około 1179 roku w wyniku darowizny Kazimierza Sprawiedliwego na rzecz Mieszka Płatonogiego - księcia opolskiego i Pana na Raciborzu, rozległa kasztelania oświęcimska została oderwana od Polski i przyłączona do Śląska pod panowanie Piastów Śląskich. Okres ich dominacji trwał prawie 300 lat. Granica pomiędzy dzielnicą krakowską Kazimierza Sprawiedliwego a terenami należącymi do Piastów Śląskich została ustalona w XII wieku na rzece Skawie.

W 1281 roku powstało księstwo cieszyńsko-oświęcimskie, którym władał książę Mieszko cieszyński. Z rąk Mieszka 10 listopada 1292 roku otrzymał prawa miejskie Zator. W XIV wieku z podziału księstwa cieszyńskiego powstało księstwo oświęcimskie, zaś w XV wieku wyodrębniło się z niego księstwo zatorskie. Część terenów Doliny Karpia pozostała w granicach księstwa oświęcimskiego, część weszła do utworzonego w 1445 roku księstwa zatorskiego. Ostatni książę zatorski Janusz zginął tragicznie w 1513 roku w wyniku zatargu z możnym rodem Myszkowskich. Myszkowscy byli właścicielami wsi Przeciszów i przywiązywali wielką wagę do hodowli ryb; w 1508 roku Wawrzyniec Myszkowski zakupił wodę do swoich stawów w Przeciszowie, jednak uczynił to bez zgody księcia zatorskiego Janusza. Książę wstrzymał więc dopływ wody do stawów Myszkowskiego. W 1513 roku doszło do przypadkowego spotkania obu zwaśnionych stron w Spytkowicach – podczas spotkania wywiązała się awantura; Wawrzyniec Myszkowski sięgnął po miecz i zabił księcia Janusza. W wyniku tego wydarzenia tereny zatorszczyzny zostały włączone do ziem krakowskich, a prawnej inkorporacji księstwa do Polski dokonał Sejm Walny w 1564 roku.

Warto przy tym zaznaczyć, że część rodu Myszkowskich stanowili protestanci; przynieśli oni na tereny Doliny Karpia myśl reformacyjną i znaczna część chłopstwa w ich majątkach przeszła na kalwinizm (co było wyjątkiem w Polsce, gdzie kalwinizm uważany był raczej za religię szlachty). Jednak biskupi krakowscy podjęli starania o przywrócenie katolicyzmu na tych terenach i już na początku XVII wieku protestantyzm na tych terenach zaczął wygasać.

Od czasów średniowiecza przez tereny Doliny Karpia przechodził ważny szlak handlowy z Krakowa na Śląsk, umożliwiając długotrwały rozwój gospodarczy aż do okresu wojen szwedzkich. Szlakiem tym transportowano m.in. sól, która na Zachodzie zwana była „oświęcimską”. Podobnie jak na wielu polskich terenach, czasy najazdu szwedzkiego zaznaczyły się na obszarze Doliny Karpia grabieżami, zniszczeniami i upadkiem gospodarczym.

W wyniku I rozbioru Polski ziemia zatorska znalazła się w granicach zaboru austriackiego jako część Galicji. Do czasów II wojny światowej miejscowości Doliny Karpia pozostawały w rękach znamienitych rodów: Duninów, Poniatowskich, Potockich, Tyszkiewiczów, czy Larishów.

W 1884 roku uruchomiono linię kolejową Skawina-Oświęcim, która przyczyniła się do ożywienia gospodarczego leżących przy niej terenów.

Po okresie II wojny światowej (w czasie której zatorszczyzna została włączona do Rzeszy Niemieckiej) nastąpiła odbudowa zniszczeń i rozwój gospodarczy.

Obecnie gminy Doliny Karpia wchodzi w skład powiatów: oświęcimskiego (Zator, Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów) i wadowickiego (Brzeźnica, Spytkowice). Świadectwem bogatej przeszłości regionu są liczne zamki, pałace i dwory oraz zabytki architektury sakralnej.

Opisując dzieje Doliny Karpia, nie sposób nie zwrócić szczególnej uwagi na historię rybactwa na tych terenach, które w ogromnym stopniu przyczyniło się do ich gospodarczego rozwoju. Początki hodowli ryb na terenie Doliny Karpia sięgają 1291 roku, kiedy to odnowiono zamulone jezioro w Bachowicach i rozpoczęto w nim gospodarę rybacką. W 1493 roku książę zatorski Janusz IV zezwolił z kolei zatorskim mieszczanom na wykopanie i napełnienie wodą dwóch sadzawek oraz utworzenie specjalnych zbiorników do pielęgnowania młodego narybku. Powyżej wspomniano już tragiczne wydarzenia, które doprowadziły do wygaśnięcia zatorskiej linii książęcej, a których przyczyną była właśnie hodowla ryb i wynikły z tego spór pomiędzy rodem Myszkowskich a księciem Januszem.

Można zatem powiedzieć, że karp zatorski przyczynił się do przyłączenia tych terenów do Polski. Warto przy tym zauważyć, że karp hodowany w stawach zatorszczyzny nazywany był „królewskim”, gdyż często gościł na stołach Zamku Królewskiego na Wawelu.

Po okresie średniowiecza rybactwo w Dolinie Karpia stopniowo traciło swe znaczenie, by odrodzić się z wielką gwałtownością w XIX wieku. W okresie tym karpie z tych terenów znane były w całej Europie, a gospodarstwo zatorskie zajmowało pierwsze miejsce w kraju. Także i dzisiaj gospodarstwo to ma ogromne znaczenie dla polskiego rybactwa – na największych kompleksach stawów gospodaruje obecnie Rybacki Zakład Doświadczalny, podlegający bezpośrednio Instytutowi Rybactwa Śródlądowego. Obok działalności produkcyjnej, Rybacki Zakład Doświadczalny zajmuje się prowadzeniem hodowli zachowawczej linii karpia zatorskiego. Gatunek ten stanowi dowód długiej historii regionu i jego najbardziej charakterystyczny produkt lokalny. Innym świadectwem średniowiecznego rodowodu stawów w Dolinie Karpia są często ich nazwy, odzwierciedlające nazwiska, stanowiska lub herby dawnych właścicieli, np. Bonar, Starosta, Kasztelan czy Leliwa. Tak długa historia rybactwa w Dolinie Karpia może być bezsprzecznie powodem do dumy, a hodowlę ryb można bez wątpienia uznać za ważną część dziedzictwa kulturowego tego obszaru.

4.1.2. Dziedzictwo kulturowe – zabytki

Dolina Karpia stanowi niezwykle interesujący region o bogatym dziedzictwie kulturowym, zwłaszcza w dziedzinie architektury świeckiej i sakralnej. Niemal w każdej gminie znajduje się zamek bądź ruiny zamku; ponadto wiele miejscowości może poszczycić się zabytkowymi świątyniami. Poniżej przedstawiono krótki opis najważniejszych zabytków Doliny Karpia w podziale na poszczególne gminy.

Zator

Na terenie gminy Zator znajduje się 250 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jednym z najcenniejszych zabytków w Zatorze jest kościół parafialny pod wezwaniem świętych Wojciecha i Jerzego z 1393 r. Powstał on w miejscu pierwotnego kościółka romańskiego, wzmiankowanego już w 1292 r. i stanowi zabytek klasy I. Kościół został wmurowany z cegły w stylu gotyckim z elementami neogotyku. Zachowało się gotyckie prezbiterium z krzyżowo-żebrowym sklepieniem, zaś strop głównego korpusu, filary i chór są współczesne. Wewnątrz znajdują się liczne cenne obiekty, m.in.: spiżowa chrzcielnica z XV w., mozaika „Ecce Homo” z XVI w., zabytkowe dzwony z XV i XVI w., klasycystyczny fotel dla celebransa z I połowy XIX w., konfesjonały z XIX w. oraz gotycki ołtarz główny z 1886r. Obok kościoła znajduje się grobowiec księżnej Apolonii Poniatowskiej - właścicielki dóbr zatorskich (XVIII/XIX w.) w kształcie antycznego sarkofagu. W krypcie pod kościołem spoczywają m.in.: Ludwika i Maurycy Potoccy oraz Anna z Tyszkiewiczów Potocka - Wąsowiczowa i jej mąż - generał Stanisław Wąsowicz, adiutant Napoleona I.

Kolejnym zabytkiem klasy I jest pałac w Zatorze - pierwotnie zamek książęcy o cechach obronnych z 1445 r., później rezydencja magnacka. Zamek ten był siedzibą książąt zatorskich, starostów królewskich a w późniejszym okresie prywatną własnością różnych rodów. Zamek został częściowo przebudowany przez Duninów (dobudowa II piętra), a w 1836 r. odrestaurowany przez Wąsowiczów i Potockich. Restauracja ta, obejmująca częściową przebudowę wewnątrz, została dokonana według projektu F. M. Lanciego w stylu romantycznego neogotyku. Pałac stał się typową rezydencją magnacką, w której gromadzono cenne pamiątki narodowe, galerie obrazów, bogatą bibliotekę. W latach poprzedzających II

wojnę światową pałac stanowił własność rodu Potockich z linii krzeszowickiej. Został gruntownie odrestaurowany w latach 1964 – 73, na parterze mieszczą się udostępniane zwiedzającym sale - pompejańska, złota, paprociowa, bluszczowa z pięknymi malowidłami, sztukateriami i marmurowymi kominkami. Poniżej pałacu znajduje się dawny park krajobrazowy w stylu angielskim z zabytkowym drzewostanem, zniszczony przez wiatrołomy i osuwiska podczas powodzi w 2001 r. Obecnie w pałacu ma swoją siedzibę Rybacki Zakład Doświadczalny.

Inne obiekty warte uwagi w gminie Zator to:

- Urbanistyczny układ rynku z cechami XIV-wiecznymi – zabytek klasy II;
- Cmentarz katolicki założony w 1784 r. i żydowski kirkut z połowy XIX w.;
- Aleja lipowa - pomnik przyrody o wybitnej roli krajobrazowej: ponad 350 lip w wieku ponad stu pięćdziesięciu lat;
- Relikty fortyfikacji miejskich, zachowane fragmenty średniowiecznych obwarowań miejskich w zachodniej części miasta;
- Folwark Podlipki o genezie średniowiecznej, obecnie zespół budynków mieszkalnych (czworaków) z połowy XIX w.;
- Gotycko – renesansowy dwór obronny z XVI w. w Graboszycach, otoczony parkiem ze starym pomnikowym drzewostanem;
- Drewniany kościółek z XVI w. pod wezwaniem św. Andrzeja w stylu śląsko – małopolskim w Graboszycach;
- Drewniany kościółek z XIX w. w Palczowicach;
- Ślady grodziska wczesnośredniowiecznego w Grodzisku;
- Staropolski dwór barokowy z poł. XVIII w. w Rudzach;
- Figury i krzyże przydrożne, m.in. figura św. Rocha, św. Jana Kantego, św. Jana Nepomucena z XIX w.

Brzeźnica

Najbardziej znanym zabytkiem na terenie gminy Brzeźnica jest pałac z II połowy XIX wieku w Paszkówce, wzniesiony przez Leonarda Wężyka i jego żonę Ludwikę z Żeleńskich na miejscu, gdzie wcześniej stał dwór. Wybudowany w latach 1865-70 neogotycki pałac zaprojektował znany krakowski architekt Feliks Książarski, autor m.in. budynku Collegium

Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Według jego projektu powstał piętrowy budynek o bryle urozmaiconej od frontu ośmioboczną wieżą mieszczącą klatkę schodową, a od ogrodu trójbocznym ryzalitem. Zewnętrzne ściany pałacu zdobi znajdujący się pod oknami pierwszego piętra dekoracyjny motyw ceramicznych głów ludzkich przedstawiających postacie bogów i bohaterów starożytnych. Nad drzwiami głównego wejścia znajduje się rzeźbiona tarcza herbowa ze znakami rodowymi właścicieli pałacu: wężem rodziny Wężyków i ciołkiem rodu Żeleńskich. Wejście do pałacu prowadzi przez reprezentacyjny hall, którego krzyżowo-żebrowe sklepienie wsparte jest na kamiennych filarach. Z hallu rozchodzą się wejścia do pomieszczeń, które miały niegdyś funkcje typowo gospodarcze: kuchnie, spiżarnie, pralnia, suszarnia oraz mieszkania służby. Szerokie schody prowadzą na piętro, które było właściwą kondygnacją mieszkalną z salonem, jadalnią i biblioteką. W 1971 r. podczas gruntownego remontu budynku połączonego z częściową przebudową podwyższono pałac o drugie piętro, co niestety wpłynęło niekorzystnie na jego wygląd. W trakcie ostatniej adaptacji pałacu na hotel i centrum konferencyjne odnowiono i wyeksponowano znajdujący się na piętrze neorenesansowy, ośmioboczny salon z zachowaną oryginalną dekoracją stropu i ścian, nazywany Salą Lustrzaną. Obecnie na piętrze i dobudowanej w latach 70. trzeciej kondygnacji będącej kiedyś strychem mieszczą się pokoje i apartamenty hotelowe. Wokół pałacu rozciąga się zabytkowy park z pięknymi szpalerami grabowo-lipowymi i wspaniałymi dębami. Układ założenia parkowego jest starszy niż pałac, bowiem zawiera w sobie XVIII-wieczną geometryczną kompozycję barokową. Niegdyś Paszkówka słynęła ze stawów rybnych, o których mówiono, że jest w nich tak dużo ryb, że „na każdy piątek roku w Państwie Paszkowskim z innego stawu jeść można ryby”.

Ponadto na terenie gminy Brzeźnica warto zobaczyć:

- Murowany, parterowy dwór z facjatą z XVIII w. w Brzeźnicy, położony w ogrodzie krajobrazowym, w którym znajduje się piękny starodrzew z 7 pomnikami przyrody;
- Drewniany kościółek Nawiedzenia NMP z 1664r. w miejscowości Tłuczań;
- Zespół dworsko - parkowy w Kopytówce, pochodzący z drugiej połowy XIX w.; murowany dwór w eklektycznym stylu wraz z zabudowaniami dworskimi: oficyną, spichlerzem oraz stajniami;
- Zespół dworsko – parkowy w Bęczynie, założony w stylu włoskim, otoczony starodrzewem (lipy, dęby);
- Zespół dworsko – parkowy w Kossowej, obecny dwór pochodzący z 1908 roku.

Osiek

Najbardziej znanym zabytkiem w gminie Osiek jest zespół pałacowo-parkowy pochodzący z II połowy XVIII w. Około 1850 r. został on gruntownie przebudowany na styl orientalny, według projektu F.M. Lanciego. Do szczególnych osobliwości należy sala „mauretańska” bogato zdobiona wschodnimi detalami. Pałac otacza obszerny ogród krajobrazowy z pierwszej połowy XIX w., w którym jest kilka klasycystycznych i neogotyckich zabudowań mieszkalnych i gospodarczych, między innymi klasycystyczna stajnia z czterokolumnowym portykiem i neogotycka oficyna z okrągłą basztą z 1843r., zwana kasztelem.

Ponadto warto w Osieku zwiedzić drewniany kościół pod wezwaniem św. Andrzeja, o którym pierwsze wzmianki pochodzą z końca XIII w. Obecny, wybudowany w stylu późnogotyckim w 1558 r., stanowi jeden z najcenniejszych drewnianych zabytków sakralnych na pograniczu śląsko-małopolskim. Jest to kościół o konstrukcji zrębowej, otoczony otwartymi sobotami (podcieniami). Wieża posiada nadwieszoną izbicę i pochyłe ściany, od dołu oszalowane deskami, a od góry podbite gontem. We wnętrzu znajduje się cenny wczesnobarokowy ołtarz oraz rokokowa ambona w kształcie łodzi. Budynek w latach 1598-1617 użytkowany był przez miejscowy zbór kalwiński. Obecnie świątynia otwierana jest tylko na prośbę zwiedzających.

Inną osobliwością w gminie Osiek jest kopiec „Grunwald” nieznanego pochodzenia, na którego szczycie znajduje się kapliczka z 1820 roku otoczona wieńcem starych lip. 29 września 1910 roku na kopcu odbyła się wielka uroczystość dla uczczenia 500-nej rocznicy zwycięstwa Polaków pod Grunwaldem – wtedy też zmieniono zwyczajową nazwę kopca „Piekło” na „Grunwald”.

W Głębowicach znajduje się zabytkowy kościół parafialny pw. Matki Bożej Szkaplerznej z 1581 r., w którego wnętrzu zobaczyć można m.in.: późnorenesansowy ołtarz główny z herbami Jelita i Sarykoń oraz barokowym obrazem Matki Bożej Szkaplerznej, kamienną chrzcielnicę z 1658 r. i płytę nagrobną z rzeźbionym wizerunkiem Jakuba Gierałtowskiego, sędziego oświęcimskiego, wmurowaną w filar ogrodzenia kościoła (najstarszy tego typu nagrobek w Małopolsce); barokowy obraz przedstawiający Koronację Matki Bożej przez Trójcę Świętą w niebie z dziewięcioma scenkami alegorycznymi, ilustrującymi przestrogi i sentencje dotyczące tajemnicy zbawienia. Ponadto w Głębowicach znajdują się ruiny renesansowo-barokowego pałacu, wzniesionego w drugiej połowie XVI wieku oraz zabytkowa figura św. Jana Nepomucena z 1843 roku.

Polanka Wielka

Układ urbanistyczny Polanki Wielkiej wskazuje na to, iż może być on kontynuacją układu średniowiecznego. Świadczą o tym zarówno układ zabudowy - z centrum skupionym na skrzyżowaniu głównych szlaków komunikacyjnych i położonym w nim pałacem, kościołami oraz innymi ważnymi obiektami publicznymi, jak i układ pól w starszych częściach gminy, wywodzący się prawdopodobnie z układu łąnowego. Polanka Wielka posiada kilka zabytków architektury: najciekawszym z nich jest pochodzący z I połowy XVII w. (prawdopodobnie z 1769 r.) zespół pałacowy wraz z parkiem. Budowniczym pałacu był właściciel Polanki, Kacper Cieński, Łowczy Koronny. Pałac pierwotnie zbudowano w formie willi typu włoskiego, następnie rozbudowano o wolnostojące pawilony, połączone w 1850 r. z korpusem głównym, co nadało całości wygląd klasycystyczny. W 1909 r. kolejni właściciele Polanki, Wysoccy, dobudowali dwukondygnacyjne drewniane galerie podparte kolumnami, z witrażami wg projektu Karola Frycza przedstawiającymi herby Odrowąż, Pilawa i Jastrzębie ozdobione kwiatami. Pałac, doszczętnie zniszczony w wyniku działań wojennych, został w 1988 roku odbudowany dzięki staraniom Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej im. Tadeusza Kościuszki w Polance Wielkiej. Nie jest obecnie użytkowany w żaden sposób, choć docelowo ma pełnić funkcje hotelowo – restauracyjne.

Przy podjeździe do pałacu, po prawej i lewej stronie, zachowały się klasycystyczne oficyny z XVIII w. z łamanym dachem polskim. W pałacowym parku spotkać można liczne pomniki przyrody.

Kolejnym ciekawym obiektem zabytkowym Polanki Wielkiej jest datowany na przełom XIII/XIV w. (prawdopodobnie lata 1325-7), kościół rzymsko-katolicki p.w. Św. Mikołaja. Obecnie istniejący drewniany kościół pochodzi z 1550 r; w jego wnętrzu podziwiać można piękne ołtarze wykonane w stylu rokoko. W wieży zawieszony został dzwon z 1413 r. z ludwisarni Jana Freudenstata w Krakowie.

W gminie zachowały się liczne przydrożne kapliczki i krzyże, wśród nich wpisane do rejestru zabytków: kapliczka z barokowym posągami kamiennymi Św. Jana Nepomucena na murem słupie oraz kapliczka z kamiennym posągami Matki Boskiej z Dzieciątkiem na postumencie, datowana na 1776 rok. Na terenie Polanki Wielkiej zachowały się ponadto liczne charakterystyczne dla minionych stuleci wiejskie drewniane domy mieszkalne; istnieją

też nieliczne przykłady budownictwa murowanego mieszkalnego z XIX w. i pierwszej połowy XX w.

Przeciszów

Wśród obiektów wartych zwiedzenia na terenie gminy Przeciszów można wymienić kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Przeciszowie. Zbudowany został on w latach 1816 - 1818 na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni w stylu barokowo-klasycystycznym. Ciekawostką świątyni jest ambona w kształcie łodzi pochodząca z kościoła dominikanów w Oświęcimiu. We wsi Piotrowice znajduje się kościół pod wezwaniem Nawiedzenia N. P. Marii z cenną rzeźbą Piety z początku XV wieku i posągiem Chrystusa upadającego pod krzyżem (prawdopodobnie z II połowy XVIII wieku).

W Przeciszowie-Łowickach znajduje się zabytkowa zagroda z I połowy XIX wieku. Jest to drewniana chałupa szerokofrontowa o konstrukcji zrębowej, z murowaną piwnicą, drewnianym spichlerzem, stajnią i stodołą. Zagroda otoczona jest częściowo sztachetowym płotem. Bardzo dobrze zachowały się w niej cechy dziewiętnastowiecznych obiektów mieszkalnych i gospodarczych grupy etnograficznej Krakowiaków Zachodnich.

Wśród zabytkowych obiektów na terenie gminy Przeciszów można jeszcze wymienić:

- Liczne murowane kapliczki z I i II połowy XIX wieku;
- Murowane budynki w zespole podworskim pochodzące z II połowy XIX wieku: gorzelnia, obora, stodoła i spichlerz;
- Budynek dworca kolejowego z 1883 roku.

Spytkowice

Najciekawszym zabytkiem architektury w gminie Spytkowice jest zamek w stylu gotycko-renesansowym. Zbudowany on został przez kasztelana sądeckiego Wawrzyńca Myszkowskiego w I poł. XVI w, a następnie około 1630 roku powiększony i przekształcony w okazałą rezydencję wczesnobarokową (ok. 1630 r.) przez biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. Wokół zamku rozciąga się zabytkowy zespół parkowy. Ze względu na to, iż obecnie w zamku znajduje się Oddział Archiwum Państwowego z Krakowa, dostęp do niego dla zwiedzających jest bardzo utrudniony. Innym istotnym obiektem zabytkowym jest wczesnobarokowy kościół pod wezwaniem św. Katarzyny w Spytkowicach wzniesiony w I połowie XVII wieku, otoczony starym drzewostanem.

W Ryczowie znajduje się zbudowany około 1870 roku dwór - przykład unikalnej architektury dworskiej XIX wieku. Z dworem połączony jest park założony około 1865 roku - enklawa kilkudziesięciu starych drzew w wieku 100-150 lat. W sołectwie Bachowice warta uwagi jest XVII-wieczna kaplica św. Bartłomieja, zbudowana na niewielkim wzniesieniu, w miejscu dawnego kościoła parafialnego. W Bachowicach znajduje się także ciekawy kamienny krzyż pokutny. Legenda głosi, iż krzyż ten wyrósł z ziemi na miejscu, gdzie zbójcy napadli i zamordowali duchownego, który jechał z komunią do ciężko chorego parafianina.

Podsumowaniem niniejszego rozdziału może być poniższa tabela, zawierająca listę najważniejszych obiektów z terenu Doliny Karpia, które zostały wpisane do rejestru zabytków w województwie małopolskim.

Tabela 2. Najważniejsze obiekty wpisane do rejestru zabytków z terenu Doliny Karpia

Lp.	Obiekt	Miejscowość
1	Kościół p.w. św. Wojciecha i Idziego	Zator
2	Pałac wraz z parkiem i zabudowaniami	Zator
3	Układ urbanistyczny	Zator
4	Dwór wraz z parkiem	Rudze
5	Kościół p.w. św. Andrzeja	Graboszyce
6	Kościół p.w. św. Andrzeja	Osiek
7	Pałac wraz z parkiem i zabudowaniami	Osiek
8	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela	Przeciszów
9	Plebania	Przeciszów
10	Zagroda	Przeciszów
11	Kościół p.w. św. Mikołaja	Polanka Wielka
12	Pałac wraz z parkiem i zabudowaniami	Polanka Wielka
13	Kościół p.w. św. Jakuba Młodszego	Palczowice
14	Dwór z parkiem	Brzeźnica
15	Kościół p.w. św. Stanisława i dzwonnica	Brzeźnica
16	Dwór z parkiem i zabudowaniami	Kopytówka
17	Dwór z parkiem	Ryczów
18	Kościół p.w. Nawiedzenia NMP	Tłuczań
19	Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego	Paszkówka
20	Pałac wraz z parkiem	Paszkówka
21	Kościół p.w. św. Katarzyny	Spytkowice
22	Zamek z parkiem i zabudowaniami	Spytkowice
23	Park dworski	Kossowa

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, www.wrotamalopolski.pl

4.2. Potencjał ludzki

4.2.1. Liczba ludności

Liczba ludności w gminach tworzących Dolinę Karpią w ciągu ostatnich lat systematycznie wzrastała. W 1995 roku Dolinę Karpią zamieszkiwało 44 460 osób, w 2004 roku – 47 257, w ciągu tego okresu nastąpił zatem przyrost o 2 797 osób. Wzrost ten był częściowo spowodowany zmianami administracyjnymi gminy Osiek: od 01.01.2002 do gminy Osiek zostało przyłączone sołectwo Głębowice, stanowiące wcześniej część gminy Wieprz. Pomijając gminę Osiek, stosunkowo największy przyrost ludności nastąpił w gminie Spytkowice.

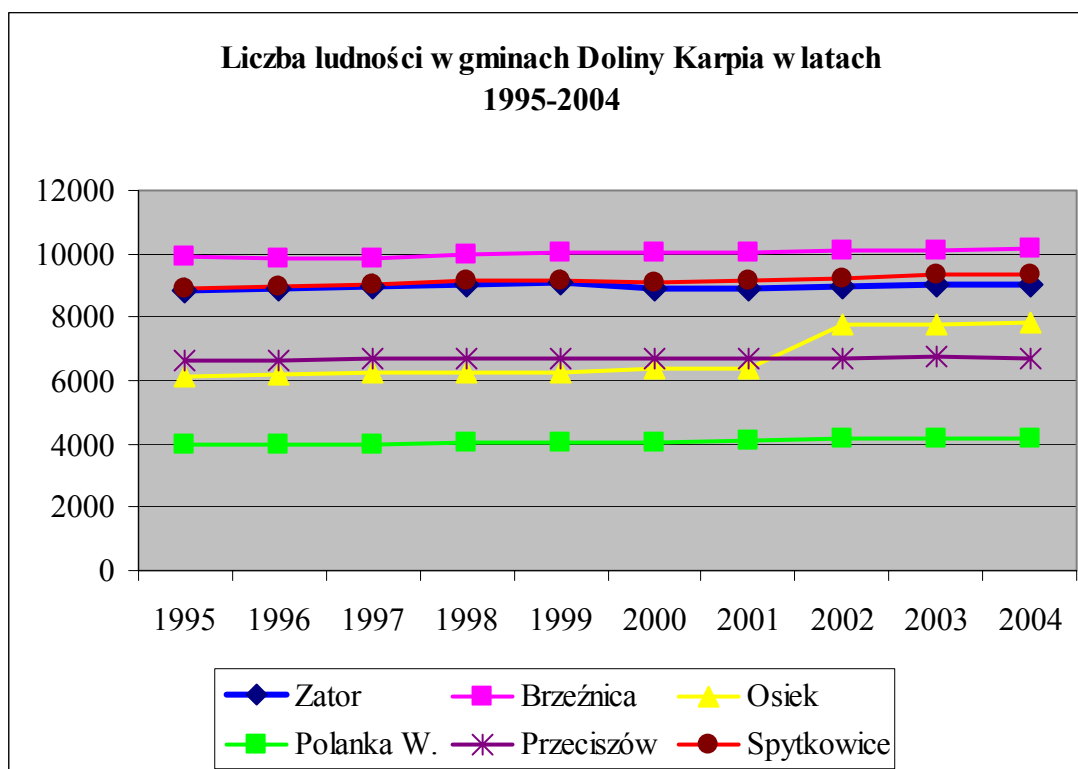
Tabela 3. Liczba ludności w gminach Doliny Karpią w latach 2000-2004

Gmina	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Zator	8858	8917	8999	9056	9084	8877	8919	8959	9030	9037
Brzeźnica	9911	9880	9884	9968	10032	10025	10057	10102	10128	10170
Osiek	6145	6183	6242	6251	6258	6376	6385	7761	7779	7854
Polanka W.	3965	3975	3986	4021	4064	4055	4103	4140	4142	4145
Przeciszów	6654	6650	6699	6725	6724	6700	6708	6701	6736	6720
Spytkowice	8927	8978	9063	9131	9176	9118	9181	9236	9323	9331
Ogółem	44460	44583	44873	45152	45338	45151	45353	46899	47138	47257

Źródło: GUS

Poniższy wykres obrazuje stabilną sytuację ludnościową w gminach Doliny Karpią. Gwałtowny przyrost liczby ludności widoczny jest jedynie w gminie Osiek, ale – jak zostało to podkreślone wyżej – nie wynika on z ruchu naturalnego ludności ani z dodatniego salda migracji, lecz jest wynikiem zmian administracyjnych. Poza tym w każdej z gmin widoczny jest niewielki, lecz w miarę stały wzrost liczby ludności.

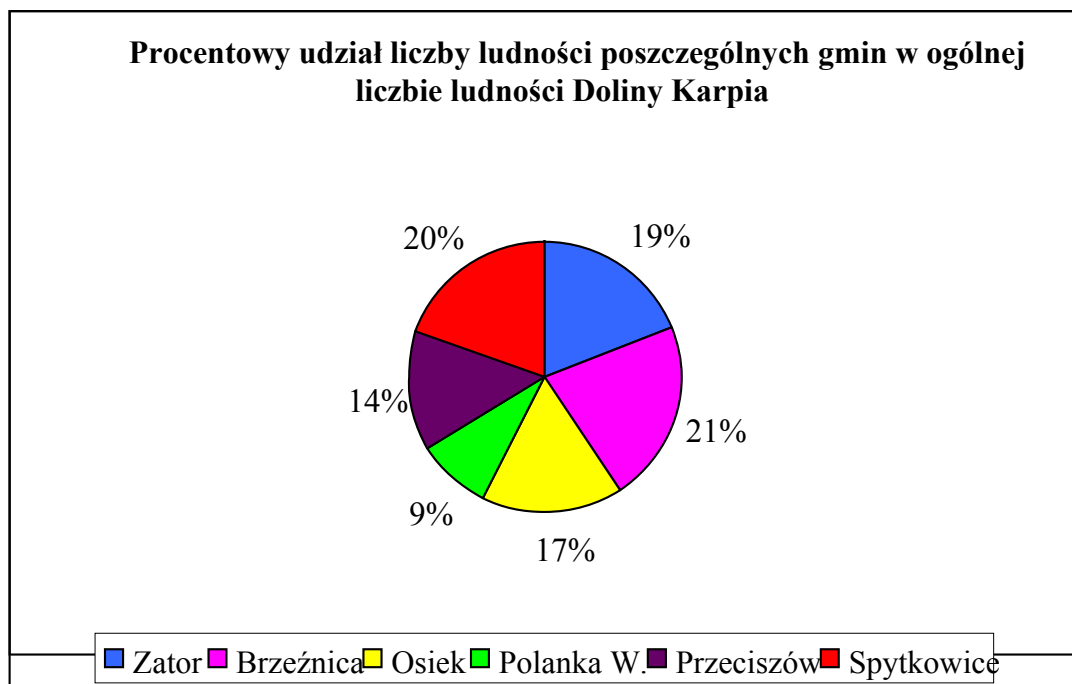
Wykres 1. Liczba ludności w gminach Doliny Karpia w latach 2000-2004

Źródło: GUS

Mimo iż przyrost liczby ludności w poszczególnych gminach nie jest duży, należy podkreślić, że tendencja obserwowana w Dolinie Karpia jest przeciwna do tendencji ogólnokrajowej. W ciągu ostatnich pięciu lat liczba ludności Polski zmniejszyła się o ponad 80 tysięcy – systematyczny spadek liczby ludności następuje głównie na skutek zmniejszania się liczby urodzeń. Pozytywnie na tym tle wypada sytuacja województwa małopolskiego, w którym liczba ludności w latach 1995-2004 systematycznie się zwiększała. Również liczba ludności w powiatach oświęcimskim i wadowickim zwiększyła się w omawianym okresie: w powiecie oświęcimskim wynosi ona obecnie 154 124 osoby, w powiecie wadowickim - 154 546 osób. Największy procentowy udział w liczbie ludności Doliny Karpia mają gminy: Brzeźnica (21%), Spytkowice (20%) i Zator (19%). Najmniejszą gminą – zarówno pod względem zajmowanej powierzchni, jak i liczby ludności jest gmina Polanka Wielka (9% ludności Doliny Karpia).

Wykres 2. Procentowy udział liczby ludności poszczególnych gmin

Województwo Małopolskie w 2004 roku zamieszkiwało 3 244 995 osób, ludność zamieszkująca Dolinę Karpia stanowi zatem 1,4% ludności województwa. Ludność gmin: Zator, Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów stanowi 18% ludności powiatu oświęcimskiego; ludność gmin Brzeźnica i Spytkowice stanowi 12,6% ludności powiatu wadowickiego.

Dolinę Karpia cechuje duża gęstość zaludnienia. Najgęściej zaludnione są gminy Spytkowice, Przeciszów i Osiek (ponad 190 osób na 1 km²), najmniejszą gęstość zaludnienia ma gmina Brzeźnica – 145 osób na 1 km².

Tabela 4. Gęstość zaludnienia

Obszar	Gęstość zaludnienia na 1 km ²
Dolina Karpia	
Zator	174
Brzeźnica	145
Osiek	191
Polanka W.	172
Przeciszów	191
Spytkowice	197
Dolina Karpia ogółem	178
Inne obszary - porównanie	
Powiat oświęcimski	378
Powiat wadowicki	238
Województwo małopolskie	215
Polska	124

Źródło: GUS

Średnia gęstość zaludnienia w Dolinie Karpia – 178 osób na 1 km² - jest mniejsza niż średnia gęstość w województwie małopolskim (215 osób na 1 km²), które należy do najgęściej zaludnionych województwa w Polsce, ale znacznie przewyższa średnią gęstość zaludnienia w kraju – 124 osoby na km².

4.2.2. Ruch naturalny ludności

W poniższej tabeli zgromadzono dane na temat ruchu naturalnego ludności na terenie Doliny Karpia w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Podobnie jak ma to miejsce w całym kraju, w Dolinie Karpia stwierdzić można coraz niższą liczbę urodzeń. Jedynie w gminie Osiek liczba urodzeń w ciągu ostatnich pięciu lat się zwiększyła, lecz jest to częściowo powiązane ze zmianą granic gminy i przyłączeniem sołectwa Głębowice w 2002 roku. W tabeli podano także wartość przyrostu naturalnego w liczbach bezwzględnych – jest to różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów w danym roku.

Tabela 5. Ruch naturalny ludności

Gmina	Rok									
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Urodzenia ogółem										
Zator	107	98	111	97	102	81	96	73	83	69
Brzeźnica	117	111	114	137	100	120	104	104	104	120
Osiek	101	92	100	72	76	65	76	79	71	92
Polanka W.	59	41	53	49	61	51	49	57	40	40
Przeciszów	74	71	85	74	64	77	75	73	56	60
Spytkowice	134	123	129	128	112	105	113	96	103	79
Zgony ogółem										
Zator	67	73	88	75	78	77	77	78	84	68
Brzeźnica	130	118	116	91	116	101	107	96	96	110
Osiek	51	53	48	42	56	42	63	54	60	47
Polanka W.	29	32	30	29	35	26	24	27	29	26
Przeciszów	53	71	60	57	69	60	60	64	34	48
Spytkowice	90	76	73	76	74	63	84	82	57	70
Przyrost naturalny w liczbach bezwzględnych										
Zator	40	25	23	22	24	4	19	-5	-1	1
Brzeźnica	-13	-7	-2	46	-16	19	-3	8	8	10
Osiek	50	39	52	30	20	23	13	25	11	45
Polanka W.	30	9	23	20	26	25	25	30	11	14
Przeciszów	21	0	25	17	-5	17	15	9	22	12
Spytkowice	44	47	56	52	38	42	29	14	46	9

Źródło: GUS

Ze względu na to, iż gminy tworzące Dolinę Karpia różnią się dość znacznie wielkością i liczbą mieszkańców, wartość przyrostu naturalnego podana w liczbach bezwzględnych nie oddaje faktycznych trendów, które występują w poszczególnych gminach. Z tego względu w kolejnej tabeli zamieszczono wartości przyrostu naturalnego w przeliczeniu na tysiąc

mieszkańców. Warto dodać, że przyrost naturalny w 2004 roku w powiecie wadowickim wynosił 1,66, w powiecie oświęcimskim – 0,60, w województwie małopolskim 1,15, zaś w skali całego kraju miał wartość ujemną: -0,19.

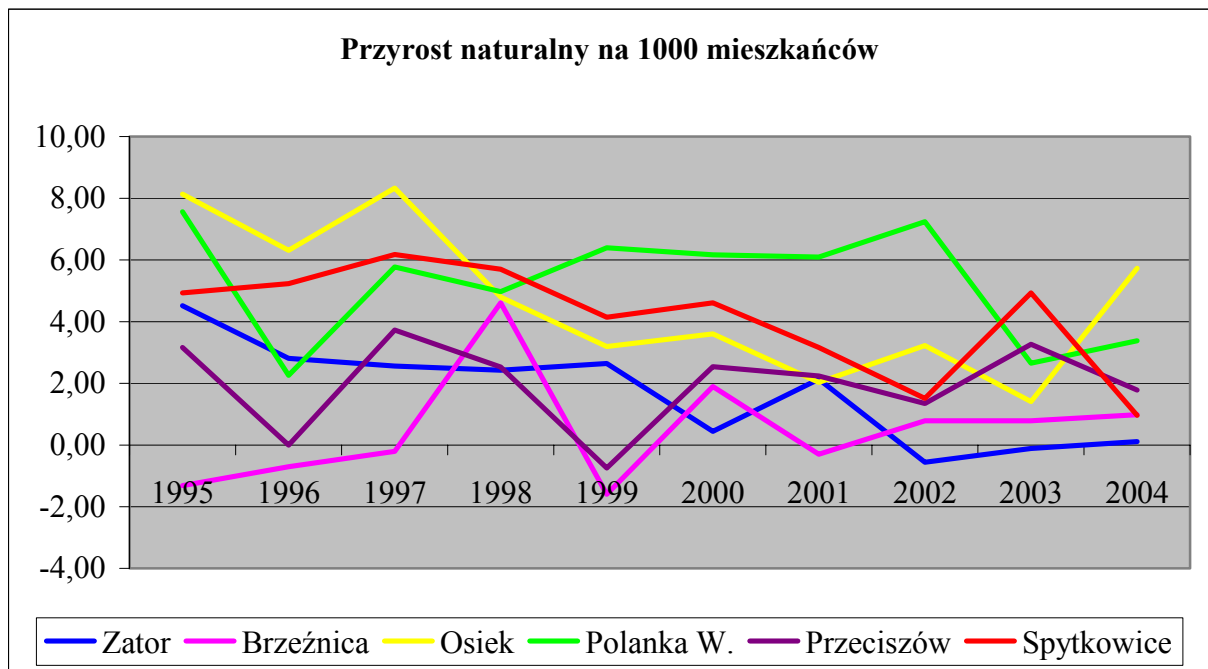
Tabela 6. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Dolinie Karpia

Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	Rok									
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dolina Karpia										
Zator	4,52	2,80	2,56	2,43	2,64	0,45	2,13	-0,56	-0,11	0,11
Brzeźnica	-1,31	-0,71	-0,20	4,61	-1,59	1,90	-0,30	0,79	0,79	0,98
Osiek	8,14	6,31	8,33	4,80	3,20	3,61	2,04	3,22	1,41	5,73
Polanka Wielka	7,57	2,26	5,77	4,97	6,40	6,17	6,09	7,25	2,66	3,38
Przeciszów	3,16	0,00	3,73	2,53	-0,74	2,54	2,24	1,34	3,27	1,79
Spytkowice	4,93	5,24	6,18	5,69	4,14	4,61	3,16	1,52	4,93	0,96

Źródło: GUS

Z danych zebranych w tabeli oraz z przedstawionego niżej wykresu wynika, iż ogólnokrajowa niepokojąca tendencja stałego zmniejszania się wartości przyrostu naturalnego nie ominęła terenów Doliny Karpia. W większości omawianych gmin przyrost naturalny w ciągu ostatnich dziesięciu lat wykazywał tendencję malejącą. Wyraźny przyrost wystąpił jedynie w gminie Osiek, ale jest to częściowo spowodowane zmianą granic administracyjnych gminy. Zdecydowanie najniższe wartości przyrostu naturalnego wystąpiły w gminach Brzeźnica i Zator. W gminie Brzeźnica w ciągu ostatnich 10 lat przyrost naturalny osiągał wartości ujemne pięciokrotnie, w gminie Zator – dwukrotnie. Najwyższy przyrost naturalny występował w najmniejszej z gmin – Polance Wielkiej, osiągając w 1995 roku wartość 7,57, a w 2002 roku wartość 7,25. Jednak już w 2003 roku nastąpiło w gminie Polanka Wielka gwałtowne załamanie przyrostu naturalnego (spadek do 2,66 na 1000 mieszkańców).

Wykres 3. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców

Z porównania tendencji występujących na terenie Doliny Karpia z obserwacjami na terenie powiatu wadowickiego, oświęcimskiego, województwa małopolskiego i całego kraju wynika, iż przyrost naturalny w ciągu ostatnich pięciu lat malał na każdym z analizowanych obszarów. W skali całego kraju już od trzech lat występuje ujemny przyrost naturalny – dane za rok 2005 nie są jeszcze znane, ale przypuszcza się, iż ta niepokojąca tendencja utrzymuje się. Liczba urodzeń maleje nieprzerwanie od 1984 roku – w 2004 roku w Polsce urodziło się ponad 35% mniej dzieci niż w roku 1990. Jeszcze kilka lat temu prognozowano przyrost liczby urodzeń wynikający z wchodzenia w wiek rozrodczości wyżu demograficznego z przełomu lat 70. i 80. Przyrost ten miał nastąpić w pierwszych dekadach XXI wieku; obecnie jednak demografowie prognozują postępujący ujemny przyrost naturalny, który w roku 2030 może osiągnąć nawet -8 ‰. Na tle kraju korzystnie wypada sytuacja województwa małopolskiego, w którym przyrost naturalny jest dodatni (choć także w latach 1995-2004 wykazywał tendencję spadkową). Należy podkreślić, że najgłębsze załamanie liczby urodzeń i wynikające z tego niskie wartości przyrosty naturalnego występują w miastach. Obszary wiejskie charakteryzują się wyższym przyrostem naturalnym, choć i tutaj wyraźnie widoczne są tendencje spadkowe. Częściowo może wyjaśnić to znaczną różnicę pomiędzy wartościami przyrostu naturalnego w powiecie oświęcimskim, należącym

do najbardziej zurbanizowanych i uprzemysłowionych powiatów województwa małopolskiego, a wadowickim, w którym przeważają obszary wiejskie.

Podsumowując można stwierdzić, że w gminach tworzących Dolinę Karpia obserwuje się występującą w całym kraju tendencję zmniejszania się przyrostu naturalnego. Jednocześnie jednak, średnia wartość przyrostu naturalnego na terenie Doliny Karpia w 2004 roku wyniosła 2,16, a zatem jest zdecydowanie wyższa niż średnia wartość przyrostu naturalnego na terenie województwa małopolskiego i na terenie powiatów, w skład których wchodzi gminy tworzące Dolinę Karpia.

4.2.3. Struktura ludności

Ważnym krokiem w analizie potencjału ludzkiego danego obszaru jest analiza struktury ludności ze względu na takie podstawowe zmienne jak płeć i wiek. W poniższej tabeli przedstawiono udział kobiet i mężczyzn w ogólnej liczbie ludności danej gminy. Kobiety stanowią w Polsce ponad 51% ogółu ludności; wyższa liczba kobiet niż mężczyzn występuje także w każdej z analizowanych gmin. Generalnie na 100 mężczyzn w Polsce przypada 106 kobiet, przy czym proporcje płci są bardziej wyrównane na obszarach wiejskich. Współczynnik ten bardzo mocno zmienia się w zależności od wieku – wśród osób w wieku 0-40 lat występuje liczebna przewaga mężczyzn, natomiast w grupie osób powyżej 40 roku życia liczebnie przeważają kobiety, przy czym w najstarszych rocznikach (65 lat i więcej) na 100 mężczyzn przypada 167 kobiet.

Tabela 7. Struktura ludności ze względu na płeć (2004)

Gmina	Ogółem	Mężczyźni		Kobiety	
Zator	9026	4491	49,8%	4535	50,2%
Brzeźnica	10120	4952	48,9%	5168	51,1%
Osiek	7828	3877	49,5%	3951	50,5%
Polanka W.	4117	2046	49,7%	2071	50,3%
Przeciszów	6691	3324	49,7%	3367	50,3%
Spytkowice	9282	4532	48,8%	4750	51,2%

Źródło: GUS

Duże znaczenie ma także analiza struktury ludności według wieku. W analizach demograficznych często stosowany jest podział ludności według ekonomicznych grup wieku, czyli na ludność w wieku produkcyjnym (18 – 59 lat dla kobiet i 18-64 lata dla mężczyzn), przedprodukcyjnym (0-17 lat) i poprodukcyjnym (powyżej 59/64 roku życia). Grupy ludności w wieku 0-17 lat i powyżej 59/64 roku życia tworzą razem grupę ludności w wieku nieprodukcyjnym.

Skutki przemian demograficznych są bardzo wyraźne, jeśli analizuje się udział osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności. Na początku lat 90. odsetek ten wynosił w Polsce prawie 30%; obecnie spadł do poziomu 22%. Na tym tle udział ludności w wieku 0-17 lat w gminach Doliny Karpia prezentuje się korzystnie: najniższy, wynoszący 22% ma

miejsce w gminie Przeciszów, zaś w pozostałych gminach wartość tego wskaźnika przekracza średnią ogólnopolską. Najwyższy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym występuje w gminie Polanka Wielka i wynosi 26%.

Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym wynosi w Polsce około 15% - podobnie kształtuje się w gminach Doliny Karpia.

Tabela 8. Struktura ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku (2004)

Gmina	Ogółem	W wieku przedprodukcyjnym		W wieku produkcyjnym		W wieku poprodukcyjnym	
Zator	9026	2119	23%	5573	62%	1334	15%
Brzeźnica	10120	2495	25%	5988	59%	1637	16%
Osiek	7828	1890	24%	4769	61%	1169	15%
Polanka W.	4117	1061	26%	2416	58%	640	16%
Przeciszów	6691	1503	22%	4161	63%	1027	15%
Spytkowice	9282	2305	25%	5622	60%	1355	15%

Źródło: GUS

Ważnym wskaźnikiem jest wskaźnik obciążenia demograficznego, czyli liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym. W Polsce w 2004 roku na 100 osób w wieku zdolności do pracy przypadało 60 osób w wieku nieprodukcyjnym, w tym 36 osób w wieku do 17 lat i 24 osoby w wieku poprodukcyjnym. W Dolinie Karpia obciążenie demograficzne jest wyższe, ale proporcja pomiędzy liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym do liczby osób w wieku poprodukcyjnym jest korzystna. Na sto osób w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach przypada: w gminie Zator 62 osoby w wieku nieprodukcyjnym, w tym 38 w wieku przedprodukcyjnym i 24 w wieku poprodukcyjnym; w gminie Brzeźnica odpowiednio: 69, w tym 42 i 27; w gminie Osiek 64, w tym 40 i 24, w gminie Polanka Wielka 70, w tym 44 i 26, w Przeciszowie 61, w tym 36 i 25 i w gminie Spytkowice 65, w tym 41 i 24.

Podsumowując można stwierdzić, że struktura ludności gmin Doliny Karpia według wieku wypada korzystnie na tle kraju. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi w większości gmin powyżej 22%. Wskaźnik obciążenia demograficznego jest wyższy niż ogólnopolski, ale wynika on przede wszystkim z dużego odsetka osób młodych, do 17 roku życia.

Innym istotnym wymiarem przy określaniu potencjału ludzkiego danego obszaru jest wykształcenie ludności. Ostatnie kompleksowe badanie wykształcenia ludności, z którego dane zostały zagregowane na poziomie gmin zostało przeprowadzone w ramach Narodowego

Spisu Powszechnego w 2002 roku. Tabela 9 obrazuje wykształcenie ludności w gminach Doliny Karpia oraz – dla porównania – w powiecie oświęcimskim i wadowickim oraz w województwie małopolskim i w całym kraju.

Tabela 9. Struktura ludności według wykształcenia

Gmina	Ogółem	Wyższe		Policealne		Średnie		Zasadnicze zawodowe		Podstawowe		Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia		Nieustalony	
		Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%
Dolina Karpia															
Zator	7347	367	5,0	162	2,2	1644	22,4	2470	33,6	2416	32,9	276	3,8	12	0,2
Brzeźnica	8196	303	3,7	139	1,7	1441	17,6	2899	35,4	3075	37,5	339	4,1	---	--
Osiek	6326	203	3,2	106	1,7	1192	18,8	2382	37,7	2246	35,5	191	3,0	6	0,1
Polanka Wielka	3327	112	3,4	47	1,4	668	20,1	1286	38,7	1117	33,6	94	2,8	3	0,1
Przeciszów	5542	275	5,0	83	1,5	1175	21,2	1872	33,8	1947	35,1	190	3,4	---	--
Spytkowice	7493	248	3,3	130	1,7	1367	18,2	2711	36,2	2787	37,2	246	3,3	4	0,1
Inne obszary – porównanie															
Powiat oświęcimski	129955	10402	8,0	3270	2,5	36157	27,8	38748	29,8	36758	28,3	3776	2,9	844	0,6
Powiat wadowicki	125832	7520	6,0	3307	2,6	28845	22,9	42136	33,5	39648	31,5	4000	3,2	376	0,3
Województwo małopolskie	2706984	272888	10,1	88635	3,3	755401	27,9	679216	25,1	782919	28,9	84974	3,1	42951	1,6
Polska	32435423	3203566	9,9	1023894	3,2	9184496	28,3	7539786	23,2	9651858	29,8	1180058	3,6	651765	2,0
Polska- obszary wiejskie	12001090	498806	4,2	227595	1,9	2352809	19,6	3365236	28,0	4762501	39,7	707783	5,9	86360	0,7

Źródło: Urząd Statystyczny w Krakowie

Największy odsetek osób z wykształceniem wyższym występuje na terenie gmin: Zator i Przeciszów i wynosi 5%. Liczba ta jest niższa niż odsetek osób z tym wykształceniem w powiecie oświęcimskim, wadowickim, w województwie i całym kraju. Podobnie odsetek osób z wykształceniem policealnym i średnim jest niższy niż na porównywanych obszarach i w całym kraju. Wśród mieszkańców Doliny Karpia dominują osoby z niskim poziomem wykształcenia – najliczniejsze są grupy osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym. Osoby te razem tworzą około 70% wszystkich mieszkańców Doliny. Odsetek osób z niskim wykształceniem jest wyższy niż na terenie powiatów, województwa czy całego kraju. Jednak w porównaniu z wykształceniem ludności w całym kraju na obszarach wiejskich można zauważyć, że na terenie gmin Doliny Karpia więcej osób legitymuje się wykształceniem zasadniczym zawodowym (od 33,6% w Zatorze do 38,7% w Polance Wielkiej), a mniej wykształceniem podstawowym (od 32,9% w Zatorze do 37,5% w Brzeźnicy).

Stosunkowo najwyższym poziomem wykształcenia legitymują się mieszkańcy gminy Zator – nie stanowi to zaskoczenia zważywszy na miejsko-wiejski charakter tej gminy. Różnice pomiędzy obszarami wiejskimi a miejskimi stają się także widoczne przy porównywaniu wykształcenia w powiecie oświęcimskim i wadowickim – powiat oświęcimski jest znacznie bardziej zurbanizowany i znajduje to odzwierciedlenie w generalnie wyższym poziomie wykształcenia ludności.

Generalnie można stwierdzić, że struktura ludności Doliny Karpia pod względem wykształcenia nie odbiega zasadniczo od struktury wykształcenia charakterystycznej dla polskich obszarów wiejskich. Odsetek osób z wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym jest w Dolinie Karpia nieco wyższy, zaś osób z wykształceniem podstawowym – niższy. Znacznie niższy jest także odsetek osób z niepełnym wykształceniem podstawowym bądź bez wykształcenia szkolnego.

5. Potencjał gospodarczy Doliny Karpia

5.1. Rynek pracy

5.1.1. Bezrobotni

Stopa bezrobocia, czyli procentowy udział osób bezrobotnych w ogólnej liczbie osób aktywnych zawodowo w Polsce wynosi obecnie 17,6%. W województwie małopolskim bezrobocie jest nieco niższe – zarejestrowano 178 000 bezrobotnych, a stopa bezrobocia wynosi 13,8%. Stopa bezrobocia na terenie powiatu oświęcimskiego i wadowickiego wynosi odpowiednio 16,9% i 15,2%. Dane pozwalające na obliczenie stopy bezrobocia w gminach Doliny Karpia (liczba osób aktywnych zawodowo) gromadzone były w czasie Narodowego Spisu Powszechnego; wówczas stopa bezrobocia najwyższa była w gminach Zator i Spytkowice – 21%, w gminach Brzeźnica i Przeciszów kształtowała się na poziomie 18%, w Osieku – 14%, a najniższa była w Polance Wielkiej – 10%.

Poniższa tabela zawiera szczegółową charakterystykę osób bezrobotnych z gmin tworzących Dolinę Karpia ze względu na takie zmienne jak: wiek, wykształcenie, staż pracy oraz okres pozostawania bez pracy. Z analizy danych zgromadzonych w tabeli wynika przede wszystkim, że wśród osób bezrobotnych dominują osoby młode: w wieku 18-24 bądź 25-34 lat. Osoby te z reguły posiadają bardzo niewielki staż pracy, bądź też w ogóle nie pracowały. Wśród osób bezrobotnych dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym (niepełnym podstawowym), jednak bardzo wysoka jest także liczba bezrobotnych legitymujących się wykształceniem policealnym i średnim. Duża grupa osób pozostaje bez pracy ponad 24 miesiące. Wyłaniający się z tego zestawienia obraz osoby bezrobotnej nie budzi optymizmu. Szczególnie niepokojący jest młody wiek i brak doświadczenia zawodowego bezrobotnych, który utrudnia znalezienie pracy. Niepokoi także brak pracy dla osób dość dobrze wykształconych – sytuacja ta działa demobilizująco i może prowadzić do powstania przekonania, że nie warto zdobywać wykształcenia, skoro nie gwarantuje ono znalezienia zatrudnienia.

Tabela 10. Charakterystyka osób bezrobotnych w Dolinie Karpia – dane z 31.12.2005

Gminy	Wiek						Wykształcenie				
	18 - 24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 59	60 - 64 lata	wyższe	policealne i średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe i niepełne podstawowe
Zator	203	173	134	125	15	1	26	185	44	249	147
Brzeźnica	133	128	93	75	6	3	13	89	22	174	140
Osiek	178	103	84	61	9	2	22	108	29	198	80
Polanka W.	89	44	32	24	2	0	12	59	24	68	28
Przeciszów	154	107	69	58	11	2	18	118	53	128	84
Spytkowice	199	149	110	91	11	2	10	134	35	222	161

Źródło: Powiatowe Urzędy Pracy w Oświęcimiu i w Wadowicach

Tabela 10. Charakterystyka osób bezrobotnych w Dolinie Karpia – dane z 31.12 2005; cd.

Gminy	Staż pracy						
	do 1 roku	1- 5	5-10	10-20	20-30	30 lat i więcej	bez stażu
Zator	163	114	91	88	40	5	150
Brzeźnica	64	117	63	83	32	2	77
Osiek	97	103	47	61	30	5	94
Polanka W.	48	40	20	21	16	2	44
Przeciszów	99	71	44	42	28	6	111
Spytkowice	77	135	85	90	42	10	123

Źródło: Powiatowe Urzędy Pracy w Oświęcimiu i w Wadowicach

Tabela 10. Charakterystyka osób bezrobotnych w Dolinie Karpia – dane z 31.12 2005; cd.

Gminy	Czas pozostawania bez pracy						Ogółem
	do 1	1-3	3-6	6-12	12-24	pow. 24	
Zator	55	98	104	82	97	215	651
Brzeźnica	38	70	63	63	53	151	438
Osiek	53	73	63	65	62	121	437
Polanka W.	21	42	32	29	28	39	191
Przeciszów	32	85	58	46	58	122	401
Spytkowice	48	97	89	74	79	175	562

Źródło: Powiatowe Urzędy Pracy w Oświęcimiu i w Wadowicach

Ze względu na zróżnicowaną liczbę ludności w poszczególnych gminach, dane dotyczące bezrobocia przedstawione w liczbach bezwzględnych nie dają pełnego obrazu tego zjawiska i uniemożliwiają dokonanie porównań. Z tego powodu w tabeli 11. zawarto liczbę osób bezrobotnych oraz bezrobotnych w wieku 18-24 lata w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Dane to odnoszą się do sytuacji panującej w roku 2004. Z przedstawionego porównania wynika, że najwięcej osób bezrobotnych (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) jest w gminie Zator – 76 osób. Także w Zatorze oraz w Przeciszowie występuje największa liczba bezrobotnych w wieku 18-24 lata: 25 bądź 26 osób na 1000 mieszkańców. Najlepsza sytuacja

panuje w gminach Brzeźnica i Polanka Wielka, w których na 1000 mieszkańców przypada zaledwie 47 osób bezrobotnych.

Tabela 11. Bezrobotni ogółem i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (2004)

Gminy	Bezrobotni ogółem	Bezrobotni w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	Bezrobotni w wieku 18-24 lata ogółem	Bezrobotni w wieku 18-24 lata w przeliczeniu na 1000 mieszkańców
Zator	690	76	228	25
Brzeźnica	474	47	164	16
Osiek	459	58	182	23
Polanka W.	195	47	81	20
Przeciszów	449	67	176	26
Spytkowice	567	61	190	20

Źródło: Powiatowe Urzędy Pracy w Oświęcimiu i w Wadowicach, GUS

Poniższa tabela obrazuje liczbę zarejestrowanych bezrobotnych na terenie omawianych gmin w latach 2003-2005. Trzeba podkreślić, że rejestry osób bezrobotnych nie uwzględniają tzw. bezrobocia ukrytego (zwanego też agrarnym), które występuje przede wszystkim na obszarach wiejskich. O bezrobociu ukrytym można mówić wtedy, gdy zmniejszenie liczby pracowników nie spowodowałoby zmniejszenia produkcji – taka sytuacja występuje w polskim rolnictwie, gdzie liczba rąk do pracy przewyższa faktyczne potrzeby. Zjawisko to związane jest z definicją osoby „pracującej w rolnictwie”: jako pracujących traktuje się tutaj wszystkich członków rodziny pomagających (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu gospodarstwa rolnego.

Tabela 12. Liczba osób bezrobotnych w latach 2003-2005

Gminy	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni w wieku 18-24 lata		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Zator	734	690	651	238	228	203
Brzeźnica	522	474	438	195	164	133
Osiek	502	459	437	217	182	178
Polanka W.	203	195	191	93	81	89
Przeciszów	435	449	401	192	176	154
Spytkowice	669	567	562	233	190	199

Źródło: Powiatowe Urzędy Pracy w Oświęcimiu i w Wadowicach

Niepokojący jest fakt, że w większości gmin Doliny Karpia odsetek osób pozostających bez pracy ponad dwa lata oscyluje wokół 30% - wskazuje to na w dużej mierze trwały charakter bezrobocia. Osoby bez doświadczenia zawodowego oraz ze stażem zawodowym nie przekraczającym 1 roku stanowią: w gminie Zator 48% bezrobotnych, w Brzeźnicy 32%, w Osieku 44%, w Polance Wielkiej 48%, w Przeciszowie 52% a w Spytkowicach 36%.

Jako przejaw pozytywnej tendencji można natomiast traktować fakt, iż w analizowanym okresie, tj. w latach 2003-2005 liczba osób bezrobotnych w każdej z gmin uległa zmniejszeniu.

5.1.2. Pracujący

Ważnym pojęciem demograficzno-społecznym jest aktywność ekonomiczna ludności, którą po raz ostatni badano w kompleksowy sposób w ramach Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 roku. Ludność powyżej 15 roku życia dzielona jest na trzy zasadnicze kategorie: pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo. Osoby pracujące i bezrobotne razem tworzą kategorię „aktywni zawodowo”. Pozostałe osoby określane są jako „bierni zawodowo”. Ludność „bierna zawodowo” to osoby, które w danym momencie nie pracują i nie poszukują pracy, lub też nie są zdolne do jej podjęcia. Do tej grupy należą także osoby uczące się na poziomie ponadgimnazjalnym, średnim bądź wyższym. Istotną miarą statystyczną przy określaniu aktywności ekonomicznej jest współczynnik aktywności zawodowej, który stanowi procentowy udział osób aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności (w wieku powyżej 15 lat, bez osób o nieustalonym statusie na rynku pracy).

Należy podkreślić, że w latach 1988 – 2002 nastąpiło obniżenie współczynnika aktywności zawodowej w całym kraju o 9,8 punktu procentowego. Tendencja ta jest jednak szczególnie widoczna w województwie małopolskim, gdzie współczynnik aktywności zawodowej obniżył się aż o 14,2 punktu procentowego. Na tle wyników Narodowego Spisu Powszechnego, gdzie współczynnik aktywności zawodowej w całym kraju kształtuje się na poziomie 55,5%, a dla województwa małopolskiego wynosi 54%, wartości współczynnika w gminach Doliny Karpia kształtują się podobnie: 54% w gminach Zator i Przeciszów, 53% w gminie Spytkowice, 55% w gminie Brzeźnica i 57% w gminie Osiek. Zdecydowanie wyższe wartości osiąga ten współczynnik jedynie w Polance Wielkiej, gdzie wynosi aż 62%. Również wskaźnik zatrudnienia, obliczany jako odsetek osób pracujących w ogólnej liczbie ludności powyżej 15 roku życia (bez osób o nieustalonym statusie na rynku pracy), jest najwyższy w gminie Polanka Wielka i wynosi 56% (wartość tego wskaźnika w kraju to 43%).

Tabela 13. Aktywność zawodowa ludności (NSP 2002)

Gmina	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo	Nieustalony status na rynku pracy	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia
		Razem	Pracujący	Bezrobotni				
Zator	7064	3815	3001	814	3188	61	54%	43%
Brzeźnica	7854	4227	3456	771	3511	116	55%	45%
Osiek	6080	3456	2972	484	2567	57	57%	49%
Polanka W.	3176	1958	1767	191	1203	15	62%	56%
Przeciszów	5352	2878	2333	545	2438	36	54%	44%
Spytkowice	7190	3741	2945	796	3303	146	53%	42%

Źródło: NSP

Trzeba podkreślić, że w okresie od przeprowadzenia w Polsce spisu powszechnego współczynnik aktywności zawodowej jeszcze się obniżył i pod koniec 2004 roku wyniósł 54,8%.

Wyjaśnienia wymaga kategoria „pracujący”, która w różnych zestawieniach stosowana jest według odmiennych definicji. W tabeli dotyczącej aktywności zawodowej ludności, która po raz ostatni była badana w 2002 roku w czasie Narodowego Spisu Powszechnego, kategoria ta potraktowana jest bardzo szeroko. Za osobę pracującą uważa się tu każdą osobę w wieku 15 lat i więcej, która w okresie badanego tygodnia przynajmniej przez 1 godzinę wykonywała pracę w charakterze pracownika najemnego, pracowała we własnym lub dzierżawionym gospodarstwie rolnym, prowadziła własną działalność gospodarczą, bądź też pomagała (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem.

Z kolei w zestawieniach sporządzanych corocznie przez Główny Urząd Statystyczny na poziomie gmin, kategoria „pracujący” ma o wiele węższy zakres. Liczba ta odnosi się do faktycznego miejsca pracy i nie obejmuje pracujących w podmiotach gospodarczych zatrudniających do 9 osób. W związku z tym liczba pracujących na terenie danej gminy według statystyki GUS – występująca w poniższych tabelach - jest znacznie niższa niż faktyczna liczba osób posiadających pracę, szczególnie przy uwzględnieniu faktu, iż większość podmiotów gospodarczych na terenie niewielkich gmin to właśnie małe przedsiębiorstwa, zatrudniające kilka osób.

Poniższa tabela obrazuje liczbę pracujących według form własności i płci. Wśród pracujących na terenie gmin Doliny Karpia większość zatrudniona jest w sektorze publicznym; wśród osób zatrudnionych w tym sektorze przeważają kobiety.

Tabela 14. Pracujący według form własności i płci (2003)

Gmina	Ogółem			Sektor Publiczny			Sektor Prywatny		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Zator	647	269	378	359	133	226	288	136	152
Brzeźnica	447	160	287	273	76	197	174	84	90
Osiek	367	112	255	227	53	174	140	59	81
Polanka W.	219	95	124	95	11	84	124	84	40
Przeciszów	299	115	184	181	43	138	118	72	46
Spytkowice	495	164	331	316	78	238	179	86	93

Źródło: GUS

Analizując odsetek pracujących na terenie Doliny Karpia w poszczególnych sektorach gospodarki można stwierdzić, że olbrzymia większość pracujących znalazła zatrudnienie w sektorze usług (najwięcej w gminie Zator – 70,9%, najmniej w Polance Wielkiej – 58,4%). Wysoki odsetek pracujących w sferze usługowej jest charakterystyczny dla rozwiniętej gospodarki rynkowej. Jednak dane zgromadzone w poniższej tabeli wyraźnie wskazują na to, że większość osób zatrudnionych w sferze usługowej pracuje w sektorze usług nierynkowych. Sektor ten obejmuje administrację publiczną, obronę narodową; edukację oraz ochronę zdrowia i opiekę socjalną. Miejsca pracy w usługach nierynkowych tworzą przede wszystkim instytucje oraz przedsiębiorstwa finansowane ze środków publicznych – budżetu państwa oraz samorządów. Z tego względu zatrudnienie w tym sektorze w dużym stopniu obciąża budżet lokalnych samorządów i budżet państwa. Liczba osób pracujących w sektorze rolniczym jest niska – najwyższa w gminach Osiek i Przeciszów, ale także tutaj nie przekracza poziomu 15%.

Tabela 15. Pracujący według sektorów (2003)

Gmina	Pracujący ogółem	Sektor rolniczy		Sektor przemysłowy		Sektor usługowy razem		Usługi rynkowe		Usługi nierynkowe	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Zator	647	12	1,9	176	27,2	459	70,9	143	22,1	316	48,8
Brzeźnica	447	11	2,5	136	30,4	300	67,1	68	15,2	232	51,9
Osiek	367	54	14,7	60	16,3	253	68,9	75	20,4	178	48,5
Polanka W.	219	29	13,2	62	28,3	128	58,4	42	19,2	86	39,3
Przeciszów	299	44	14,7	79	26,4	176	58,9	43	14,4	133	44,5
Spytkowice	495	3	0,6	156	31,5	336	67,9	110	22,2	226	45,7

Źródło: GUS

Podsumowując zgromadzone dane można powiedzieć, że sytuacja na rynku pracy w Dolinie Karpia nie odbiega znacznie od sytuacji w całym kraju czy na obszarach wiejskich.

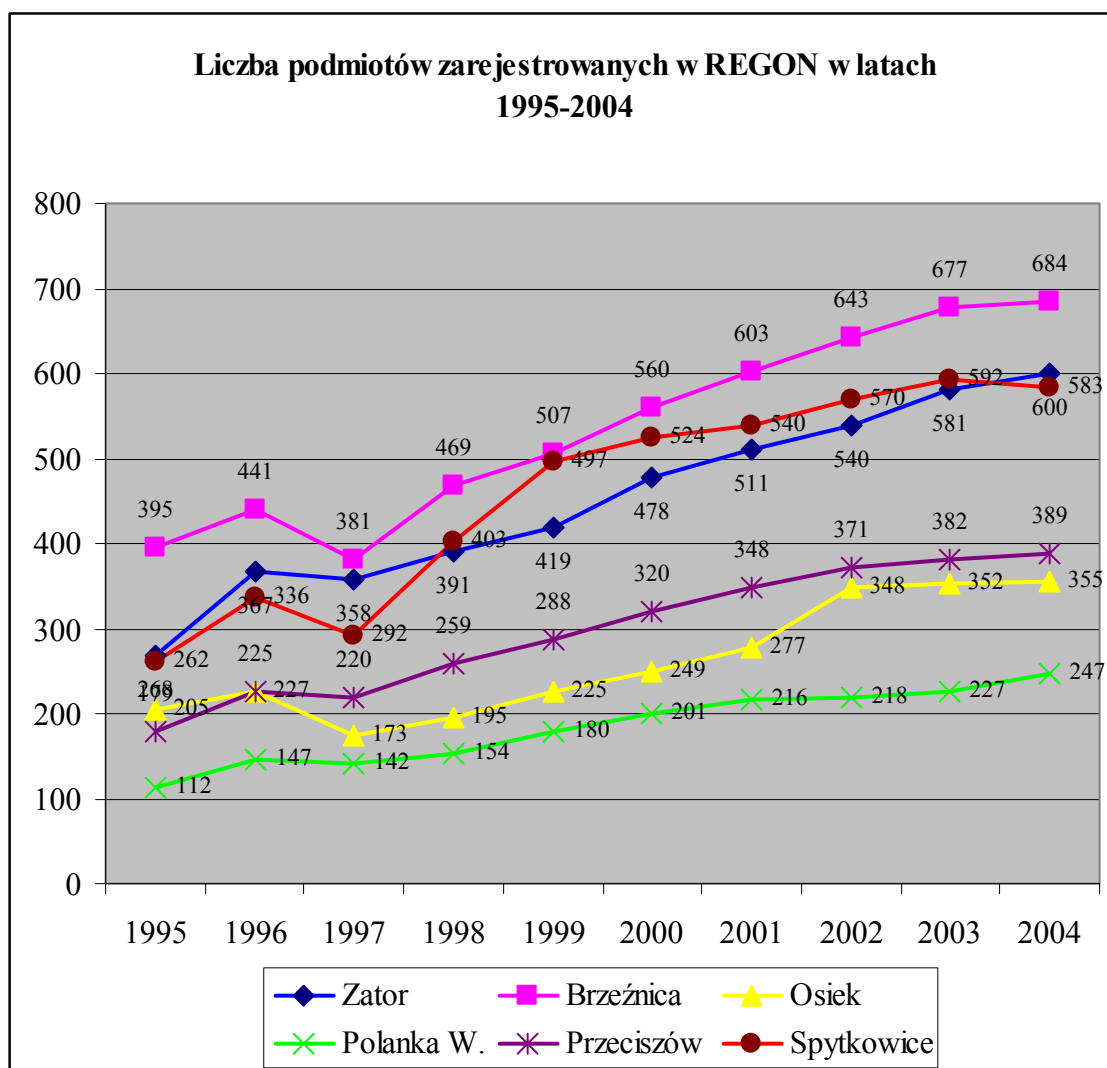
Współczynnik aktywności zawodowej w większości gmin Doliny Karpia kształtuje się podobnie do wartości współczynnika w kraju; wśród osób zatrudnionych na terenie analizowanych gmin największa grupa znalazła prace w sektorze usług nierynkowych – podobnie wygląda rynek pracy w wielu polskich gminach wiejskich, gdzie często największym pracodawcą jest Urząd Gminy. Należy jednak podkreślić, że dane zgromadzone powyżej nie dają pełnego obrazu rynku pracy w Dolinie Karpia, gdyż – jak już wspomniano – nie obejmują podmiotów, które poza sektorem publicznym w największym stopniu tworzą miejsca pracy – małych przedsiębiorstw zatrudniających do 9 pracowników, prowadzonych najczęściej przez osoby fizyczne.

5.2. Przedsiębiorczość

5.2.1. Poziom przedsiębiorczości

Poniższy wykres obrazuje liczbę jednostek zarejestrowanych w REGON w latach 1995 -2004. W każdej z gmin Doliny Karpia liczba ta wzrosła, choć nierównomiernie. Najwięcej jednostek zarejestrowanych w REGON posiadają największe gminy: Brzeźnica, Zator, i Spytkowice.

Wykres 4. Liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON w latach 1995-2004

Źródło: GUS

Przy omawianiu potencjału gospodarczego danego obszaru jednym z najważniejszych wskaźników jest wskaźnik poziomu przedsiębiorczości. Wskaźnik ten oznacza liczbę zarejestrowanych podmiotów przypadających na 1000 mieszkańców. W Polsce wskaźnik ten wynosi 94, w województwie małopolskim – 89, zaś w powiecie oświęcimskim i wadowickim odpowiednio 81 i 96. Wskaźniki przedsiębiorczości na terenie Doliny Karpią znacząco odbiegają od tych wartości. Najwięcej przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców posiadają gminy Brzeźnica i Zator – 67 i 66. Bardzo niski wskaźnik przedsiębiorczości posiada gmina Osiek – zaledwie 45 przedsiębiorstw zarejestrowanych na 1000 mieszkańców, czyli o połowę mniej niż wynosi średnia krajowa. Zjawisko to jest niestety charakterystyczne dla obszarów wiejskich. Pozytywnie należy za to ocenić duży wzrost procentowy liczby przedsiębiorstw na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat. W latach 1995-2004 liczba przedsiębiorstw w Polsce zwiększyła się średnio o 69% - na tym tle bardzo korzystnie wypada przyrost liczby przedsiębiorstw w gminach: Zator, Polanka Wielka, Przeciszów i Spytkowice (około 120%). Pośrednio wskazuje to jednak na bardzo niski poziom przedsiębiorczości w roku wyjściowym (1995).

Tabela 16. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w REGON

Gmina	Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON		Wzrost liczby przedsiębiorstw w %	Liczba przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców
	1995	2004 r		
Dolina Karpią				
Zator	268	600	124	66
Brzeźnica	395	684	73	67
Osiek	205	355	73	45
Polanka W.	112	247	121	60
Przeciszów	179	389	117	58
Spytkowice	262	583	123	62
Inne obszary - porównanie				
Powiat oświęcimski	6777	12548	85	81
Powiat wadowicki	8821	14865	69	96
Województwo małopolskie	178774	288773	62	89
Polska	2112704	3576830	69	94

Źródło: GUS

5.2.2. Charakterystyka podmiotów zarejestrowanych w REGON

Sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności pozwalają na szczegółową analizę jednostek zarejestrowanych w REGON ze względu na branże, w których podmioty te operują. Najwięcej podmiotów na terenie gmin Doliny Karpia zarejestrowanych jest w sekcji „Handel, naprawa” - sekcja ta obejmuje przede wszystkim sklepy i firmy usługowe zatrudniające najczęściej kilka osób. Niski udział sektora rolniczego wynika wyłącznie z faktu, iż w obrębie tej branży funkcjonuje bardzo niewielka liczba podmiotów gospodarczych, zdecydowanie przeważają rolnicy indywidualni. Niewielki udział tego sektora obnaża słabość lokalnego rolnictwa - jest ono rozdrobnione i produkuje głównie na własne potrzeby.

Szczególną uwagę zwraca bardzo mała liczba podmiotów zarejestrowanych w dziale „Hotele i restauracje”. Liczba ta wydaje się szczególnie niska, jeśli weźmie się pod uwagę ogromny potencjał zasobów naturalnych Doliny Karpia, który może przyciągnąć znaczną liczbę wędkarzy i turystów.

Tabela 17. Jednostki zarejestrowane w REGON według sekcji PKD (2004)

Gmina	Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo [sekcja A]	Przetwórstwo przemysłowe [sekcja D]	Budownictwo [sekcja F]	Handel, naprawa [sekcja G]	Hotele i restauracje [sekcja H]	Transport [sekcja I]	Pośrednictwo finansowe [sekcja J]
Zator	600	4	76	58	212	23	66	15
Brzeźnica	684	18	142	90	206	28	72	16
Osiek	355	9	45	50	101	12	29	10
Polanka W.	247	4	32	41	68	6	36	4
Przeciszów	389	7	47	50	138	16	42	11
Spytkowice	583	20	69	106	204	19	52	8

Źródło: GUS

Tabela 17. Jednostki zarejestrowane w REGON według sekcji PKD (2004) - cd.

Gmina	Obsługa nieruchomości [sekcja K]	Administracja publiczna [sekcja L]	Edukacja [sekcja M]	Ochrona zdrowia i pomoc społeczna [sekcja N]	Działalność usługowa komunalna, społeczna, indywid. [sekcja O]
Zator	59	6	16	14	50
Brzeźnica	29	13	13	8	43
Osiek	38	4	9	11	36
Polanka W.	17	3	6	7	23
Przeciszów	33	3	12	8	21
Spytkowice	23	8	15	13	41

Źródło: GUS

W celu zapewnienia większej przejrzystości zgromadzonych danych, w kolejnej tabeli zagregowano szczegółowe sekcje i określono procentowy udział zarejestrowanych podmiotów w sektorze rolniczym, przemyśle i budownictwie, usługach rynkowych i nierynkowych. Zdecydowanie najwięcej zarejestrowanych jednostek działa w sektorze usług rynkowych oraz w branży przemysłowej i budowlanej. Najwięcej podmiotów działających w usługach rynkowych posiada gmina Zator – 71%, co jest zrozumiałe ze względu na miejsko-wiejski charakter tej gminy. Gminę Brzeźnica charakteryzuje z kolei najwyższy odsetek jednostek zarejestrowanych w przemyśle i budownictwie.

Tabela 18. Jednostki zarejestrowane w REGON- procentowy udział według sekcji (2004)

Gmina	Ogółem	Sektor rolniczy [sekcja A]		Przemysł, budownictwo [sekcje D, F]		Usługi rynkowe [sekcje G, H, I, J, K, O]		Usługi nierynkowe [sekcje L, M, N]	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Zator	600	4	1	134	22	425	71	36	6
Brzeźnica	684	18	3	232	34	394	58	34	5
Osiek	355	9	3	95	27	226	64	24	7
Polanka W.	247	4	2	73	30	154	62	16	6
Przeciszów	389	7	2	97	25	261	67	23	6
Spytkowice	583	20	3	175	30	347	60	36	6

Źródło: GUS

Z porównania danych zgromadzonych w powyższej tabeli z danymi dotyczącymi liczby pracujących według sektorów można wysnuć wniosek, że ogromna większość przedsiębiorstw działających na terenie Doliny Karpia to firmy małe, jednoosobowe bądź zatrudniające najwyżej kilka osób (w tym firmy rodzinne, zatrudniające domowników). Przedsiębiorstwa działające w usługach rynkowych stanowią od 58% (Brzeźnica) do 71% wszystkich zarejestrowanych jednostek; jednocześnie osoby pracujące w tym sektorze stanowią zaledwie od 14% (Przeciszów) do 22% (Zator) ogółu pracujących. Wnioski te potwierdzają dane dotyczące formy prawnej zarejestrowanych podmiotów. Ogromna większość z nich to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą: 86% w gminie Zator, 88% w Polance Wielkiej i Spytkowicach, 90% w gminach Brzeźnica i Przeciszów, 91% w gminie Osiek. Najwięcej spółek prawa handlowego (12) zarejestrowanych jest w gminie Spytkowice. Spółki prawa handlowego są zwykle podmiotami trwalszymi niż firmy prowadzone przez osoby fizyczne, a ich założenie wymaga posiadania odpowiednich środków

finansowych; bardzo niewielka liczba tych spółek sprawia, iż ogólny potencjał i stabilność większości podmiotów należy określić jako niski.

Uwagę zwraca także bardzo mała liczba stowarzyszeń w gminach Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów i Spytkowice. Pomimo znakomitej aktywności części z nich, ich niewielka liczba wskazuje na konieczność aktywizacji lokalnych społeczności.

Tabela 19. Jednostki zarejestrowane w REGON według formy prawnej

Gmina	Sektor publiczny	Sektor Prywatny						
		Ogółem	Osoby fizyczne	Spółki prawa handlowego	Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	Spółdzielnie	Fundacje	Stowarzyszenia
Zator	25	575	493	8	1	2	0	23
Brzeźnica	20	664	596	6	1	2	0	25
Osiek	13	342	312	0	0	2	0	6
Polanka W.	9	238	210	3	2	1	0	2
Przeciszów	18	371	333	2	0	1	0	3
Spytkowice	24	559	493	12	1	1	0	12

Źródło: GUS

Problemem Doliny Karpia wpływającym na wysoki poziom bezrobocia jest brak dużych i średnich przedsiębiorstw, które stwarzają wiele miejsc pracy.

Największym pracodawcą na terenie gminy Zator jest Rybacki Zakład Doświadczalny, zatrudniający łącznie (razem z osobami zatrudnionymi w innych gminach Doliny Karpia) około 60 osób. Wśród innych większych przedsiębiorstw można jeszcze wymienić Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe Filex z Kleczy Dolnej – producenta mebli tapicerowanych, który w swojej filii w Zatorze zatrudnia około 20 osób. Inne przedsiębiorstwa zatrudniają kilku-kilkunastu pracowników.

W gminie Brzeźnica - największej gminie Doliny Karpia, zamieszkiwanej przez ponad 10 tysięcy osób, nie ma przedsiębiorstwa zatrudniającego więcej niż 50 osób.

Największe przedsiębiorstwo w gminie Osiek, a jednocześnie największe w całej Dolinie Karpia to Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „Aksam” produkujące paluszki beskidzkie i zatrudniające ponad 100 osób. Innym znaczącym pracodawcą jest Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska zatrudniająca około 80 osób. Inne przedsiębiorstwa w gminie Osiek, zatrudniające jednak znacznie mniej osób to: Piekarnia Magellan, Cukiernia Jagódka, przedsiębiorstwo Zbigniewa Płonki produkujące kotły grzewcze. Wielu

mieszkańców gminy znajduje zatrudnienie w górnictwie – szczególnie w kopalni węgla kamiennego w Brzeszczach.

W gminie Polanka Wielka do największych przedsiębiorstw należy Zakład Remontowo-Budowlany inż. Grzegorza Boby, zatrudniający około 70-80 osób. Inne firmy to piekarnia, firma Ozberg produkująca pościele i obrusy (15 zatrudnionych) a także firma transportowa.

W gminie Przeciszów funkcjonują niewielkie przedsiębiorstwa budowlane, firma Ganobis zajmująca się instalatorstwem gazowym, firma brukarska, szkółkarska oraz wędliniarska, jednak żadne z tych przedsiębiorstw nie zatrudnia więcej niż 50 pracowników.

W Spytkowicach ma swoją siedzibę Wytwórnia Pasz i Koncentratów HIMA - przedsiębiorstwo zatrudniające 90 osób, Spółka cywilna KO-BO – ubojnia drobiu, Wytwórnia Napojów Chłodzących SAHARA, a także 3 piekarnie: Jedyńka, Maja, Piekarnia Senderów oraz firmy budowlane i hurtownie. Ponadto do dużych pracodawców na terenie każdej gminy należą jednostki sektora publicznego – Urzędy Gmin, zakłady komunalne i szkoły.

5.3. Rolnictwo i rybactwo

Gminy Doliny Karpia mają w dużej mierze rolniczy charakter. Obszar Doliny Karpia charakteryzuje się korzystnymi warunkami dla rozwoju rolnictwa; przeważają gleby III klasy bonitacyjnej.

Potencjał dla rozwoju rolnictwa nie może być jednak optymalnie wykorzystany przy obecnym stanie rozdrobnienia gospodarstw. Gospodarstwa rolne na terenie gmin Doliny Karpia to w przeważającej większości gospodarstwa o powierzchni do 5 hektarów. Na terenie każdej z gmin występuje najwyżej kilkanaście gospodarstw o powierzchni większej niż 10 ha – czyli takich, które mogłyby zostać uznane za perspektywiczne pod względem produkcji towarowej. Rozdrobnienie rolnictwa na omawianym obszarze jest bardzo duże – trzeba podkreślić, że przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego w Polsce wynosi 9 ha, a w Unii Europejskiej – 19,4 ha. Tymczasem średnia wielkość gospodarstwa rolnego w województwie małopolskim to 2,1 ha (jest to najniższy wskaźnik w kraju).

Tabela 20. Indywidualne gospodarstwa rolne według obszaru.

Gmina	Ogółem	Do 1 ha	1-2 ha	2-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	10-15ha	15-20 ha	Powyżej 20 ha
Zator	1355	738	312	233	39	18	7	6	0
Brzeźnica	2423	990	787	550	53	21	15	4	3
Osiek	1374	682	365	261	38	13	9	5	0
Polanka W.	729	360	138	162	26	19	14	6	4
Przeciszów	1256	718	302	169	32	17	9	0	5
Spytkowice	1630	686	553	335	30	10	8	4	4

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Od 10% do 21% gospodarstw nie prowadzi żadnej działalności; dodatkowe 1-2% prowadzi jedynie działalność pozarolniczą. Znaczna większość indywidualnych gospodarstw rolnych koncentruje się zatem wyłącznie na prowadzeniu działalności rolniczej. Jednak przy przeciętnych rozmiarach gospodarstw może to być w większości jedynie działalność nastawiona na zaspokojenie własnych potrzeb bądź niewielka produkcja rolna.

Tabela 21. Gospodarstwa rolne według prowadzonej działalności.

Gmina	Gospodarstwa rolne								Ogółem
	Nie prowadzące żadnej działalności gospodarczej		Prowadzące wyłącznie działalność rolniczą		Prowadzące wyłącznie działalność pozarolniczą		Prowadzące działalność rolniczą i pozarolniczą		
	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	Ogółem	%	
Zator	223	16,5	970	71,6	28	2,1	134	9,9	1355
Brzeźnica	559	23,1	1611	66,5	79	3,3	174	7,2	2423
Osiek	137	10,0	1106	80,5	14	1,0	117	8,5	1374
Polanka W.	83	11,4	557	76,4	14	1,9	75	10,3	729
Przeciszów	182	14,5	929	74,0	15	1,2	130	10,4	1256
Spytkowice	348	21,3	1094	67,1	44	2,7	144	8,8	1630

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Dominującą rolę wśród upraw roślinnych zajmują zboża – ok. 80 % powierzchni upraw, następnie ziemniak, rośliny pastewne i warzywa. W wielu gminach Doliny Karpia duże znaczenie ma też chów trzody chlewnej. Wyraźnie natomiast spada pogłowie bydła.

Najbardziej charakterystycznym rysem działalności na omawianym terenie jest natomiast hodowla ryb.

Trzeba podkreślić, że to, co z jednej strony stanowi barierę w rozwoju rolnictwa – duże rozdrobnienie gospodarstw, tradycyjne sposoby gospodarowania – z drugiej strony może stanowić atut przy podejmowaniu działalności nastawionej na produkcję ekologiczną. Właśnie w produkcji ekologicznej oraz w rozwoju agroturystyki można upatrywać przyszłych kierunków rozwoju rozdrobnionego polskiego rolnictwa – także na obszarze Doliny Karpia.

Ogromną rolę w lokalnej gospodarce Doliny Karpia pełni – jak wskazuje na to sama nazwa tego obszaru – gospodarka rybacka. Historia hodowli ryb na ziemi zatorskiej sięga XIII wieku. Obecnie stawy hodowlane w Dolinie Karpia stanowią po części własność Rybackiego Zakładu Doświadczalnego z Zatora, po części gminnych spółdzielni produkcyjnych, po części zaś należą do właścicieli prywatnych. Bez wątpienia największym przedsiębiorcą w tej branży jest Rybacki Zakład Doświadczalny z Zatora, gospodarujący na przeszło 1300 hektarach. Do RZD należą największe kompleksy stawów: Przeręb, Spytkowice i Bugaj; prowadzi on zarówno działalność naukowo-badawczą, jak i produkcyjną. Zajmuje się hodowlą zachowawczą cennej linii karpia zatorskiego i starzawskiego, a także hodowlą 5 innych linii czystych i 10 linii użytkowych; zaopatruje producentów ryb w materiał zarybieniowy wielu gatunków ryb, m.in.: karpia, lina, karasia srebrzystego, karasia

pospolitego, szczupaka, okonia, sandacza, suma, płoci, leszczy, amura i tołpygi. Rybacki Zakład Doświadczalny w Zatorze jest także jednym z największych pracodawców na terenie Doliny Karpia – obecnie zatrudnia około 60 osób.

Należy podkreślić, że gospodarka hodowlana w Dolinie Karpia prowadzona jest w sposób tradycyjny – ekstensywnie, z użyciem jedynie naturalnych pasz. Można zatem w uprawniony sposób nadać zatorskiemu karpowi miano produktu ekologicznego.

6. Podsumowanie

Dolina Karpia to obszar o ogromnym potencjale zasobów naturalnych. Niewiele regionów w Polsce może poszczycić się tak wysokimi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi jak gminy Doliny Karpia. Omawiany teren stanowi ostoję wielu gatunków ptaków, w tym zagrożonych wyginięciem ślepowrona i rybitwy białowąsej. Występuje tutaj także znaczna liczba chronionych gatunków roślin. Szczególnie interesujące jest ukształtowanie terenu, które w obrębie jednej gminy, a nierzadko jednej niewielkiej miejscowości pozwala spotkać się zarówno z krajobrazem nizinnym, jak i z wyżynami. Wyżynna część Doliny Karpia zbudowana jest często z pagórków przeciętych głębokimi jarami i wąwozami, porastanymi przez coraz rzadziej spotykaną roślinność łągową i błotną. Z kolei nizinne obszary pokryte są rozległą siecią stawów hodowlanych, starorzeczy i zbiorników retencyjnych. Wszystko to sprawia, że Dolina Karpia może rozwinąć szeroką ofertę turystyczną: zarówno dla zapalonych wędkarzy, jak i dla ornitologów-amatorów, dla rodzin spragnionych wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych, a także dla amatorów pieszych wędrówek po pagórkowatych terenach Pogórza Wielickiego.

Największą przeszkodą w uczynieniu z Doliny Karpia turystycznej atrakcji jest brak infrastruktury gastronomicznej i noclegowej, a także zbyt mała ilość oznakowanych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych. Ze względu na słabą promocję gmin Doliny Karpia, walory tego regionu pozostają nieznane i niewielu turystów wybiera go jako miejsce odpoczynku bądź wycieczki.

O wyjątkowości Doliny Karpia decydują nie tylko walory środowiska naturalnego, ale także bogate dziedzictwo kulturowe i interesująca przeszłość regionu. Ciekawe zabytki Doliny Karpia – przede wszystkim pałace i rezydencje magnackie – wymagają jednak szerszego wypromowania i udostępnienia zwiedzającym.

Dolina Karpia charakteryzuje się dużym potencjałem ludzkim: dodatnim przyrostem naturalnym i przewagą młodych osób w strukturze demograficznej. Problemem – wspólnym dla Doliny Karpia i innych obszarów wiejskich w Polsce – jest stosunkowo niski poziom wykształcenia ludności.

Niski poziom wykształcenia łączy się z innym problemem – bezrobociem. Szczególnie niepokojąca jest struktura bezrobocia: wśród osób bezrobotnych największą grupę stanowią osoby młode, dopiero wkraczające na rynek pracy po ukończeniu szkół bądź posiadające bardzo krótki staż pracy. Większość osób bezrobotnych posiada wykształcenia zasadnicze zawodowe bądź podstawowe, ale nie brakuje też bezrobotnych z wykształceniem średnim i policealnym. Duża część osób pozostaje bez pracy ponad 2 lata. Wszystko to pozwala stwierdzić, że bezrobocie jest największym problemem społeczno-gospodarczym dotyczącym Dolinę Karpią.

Struktura zatrudnienia na terenie Doliny Karpią nie odbiega znacznie od struktury zatrudnienia na obszarach wiejskich w Polsce – większość osób pracujących na obszarze omawianych gmin zatrudniona jest w sektorze usług nierynkowych, co w dużej mierze obciąża budżety lokalnych samorządów. Wśród podmiotów zarejestrowanych w REGON dominują niewielkie podmioty działające w branży handlu i napraw. Niewielki jest udział sektora rolniczego – ogromna większość gospodarstw to gospodarstwa indywidualne. Chociaż na terenie Doliny Karpią występują korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa, to poważnym problemem ograniczającym opłacalność działalności rolnej jest duże rozdrobnienie gospodarstw. Nie zmienia to faktu, że gminy Doliny Karpią mają w dużej mierze rolniczy charakter, ale produkcja rolna prowadzona jest przede wszystkim na własne potrzeby. Charakterystyczna dla Doliny Karpią jest za to rozwinięta hodowla ryb.

Gminy Doliny Karpią cechują się niskim poziomem przedsiębiorczości. Wskaźnik przedsiębiorczości, czyli liczba przedsiębiorstw przypadająca na 1000 mieszkańców wynosi od 45 w Polance Wielkiej do 66 w gminie Zator, tymczasem wskaźnik ten dla województwa małopolskiego wynosi 89, a dla Polski – 94. Na terenie Doliny Karpią istnieje tylko jedno przedsiębiorstwo zatrudniające więcej niż 100 osób i trzy przedsiębiorstwa zatrudniające pomiędzy 50 a 100 pracowników; dominują zatem firmy jednoosobowe lub zatrudniające zaledwie kilka osób.

Nie ulega wątpliwości, że dla pełnego wykorzystania potencjału społecznego i zasobów naturalnych Doliny Karpią konieczne jest podniesienie poziomu przedsiębiorczości. Trzeba podkreślić, że istnieje wyraźna nisza rynkowa, stwarzająca duże szanse dla prowadzenia opłacalnej działalności gospodarczej – chodzi przede wszystkim o usługi związane z branżą turystyczną: stworzenie odpowiedniej bazy noclegowej, gastronomicznej oraz atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego. Stworzenie w Dolinie Karpią atrakcyjnego regionu

turystycznego umożliwiłoby docenienie jej potencjału przez osoby przyjezdne, a tym samym wpłynęłoby na podniesienie poziomu życia mieszkańców.

Spis tabel

Tabela 1. Liczba pomników przyrody w Dolinie Karpia.....	18
Tabela 2. Najważniejsze obiekty wpisane do rejestru zabytków z terenu Doliny Karpia	29
Tabela 3. Liczba ludności w gminach Doliny Karpia w latach 2000-2004	30
Tabela 4. Gęstość zaludnienia.....	32
Tabela 5. Ruch naturalny ludności	34
Tabela 6. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Dolinie Karpia	35
Tabela 7. Struktura ludności ze względu na płeć (2004)	38
Tabela 8. Struktura ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku (2004).....	39
Tabela 9. Struktura ludności według wykształcenia	40
Tabela 10. Charakterystyka osób bezrobotnych w Dolinie Karpia – dane z 31.12.2005	43
Tabela 11. Bezrobotni ogółem i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (2004)	44
Tabela 12. Liczba osób bezrobotnych w latach 2003-2005	44
Tabela 13. Aktywność zawodowa ludności (NSP 2002)	47
Tabela 14. Pracujący według form własności i płci (2003)	48
Tabela 15. Pracujący według sektorów (2003)	48
Tabela 16. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w REGON.....	51
Tabela 17. Jednostki zarejestrowane w REGON według sekcji PKD (2004)	52
Tabela 18. Jednostki zarejestrowane w REGON- procentowy udział według sekcji (2004) ..	53
Tabela 19. Jednostki zarejestrowane w REGON według formy prawnej.....	54
Tabela 20. Indywidualne gospodarstwa rolne według obszaru.....	56
Tabela 21. Gospodarstwa rolne według prowadzonej działalności.	57

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba ludności w gminach Doliny Karpia w latach 2000-2004.....	31
Wykres 2. Procentowy udział liczby ludności poszczególnych gmin	32
Wykres 3. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	36
Wykres 4. Liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON w latach 1995-2004.....	50